

IDRIJSKI RAZGLEDI

4

1959

RUDNIKA ŽIVEGA SREBRA I D R I J A

UPRAVA

• DELOVNI KOLEKTIV

DELAVSKI SVET

UPRAVNI ODBOR

SINDIKALNA PODRUŽNICA

RUDNIŠKI KOMITE ZKS

ŽELIJO VSEM RUDARJEM IN VSEMU DELOVNEMU LJUDSTVU
SREČNO IN USPEHOV POLNO NOVO LETO 1960!

OBČINSKI LJUDSKI ODBOR IDRİJA
OBČINSKI ODBOR SZDL
OBČINSKI KOMITE LMS
OBČINSKI SVET SINDIKATOV
OBČINSKA GASILSKA ZVEZA
OBČINSKI ODBOR ZDRUŽENJA
REZERVNIH OFICIRJEV

ŽELIJO VSEM OBČANOM IN VSEMU DELOVNEMU LJUDSTVU
USPEHOV POLNO LETO 1960!

IDRIJSKI RAZGLEDI

IV. LETO

31. DECEMBRA 1959

STEV. 4

PEVSKI ZBOR DELAVSKEGA BRALNEGA DRUŠTVA Z ZORKOM PRELOVCEM

(Arhiv Mestnega muzeja)

Izdaja Mestni muzej v Idriji — Uredniški odbor: Lado Božič, inž. Ivan Gantar, Slavica Božič, Anica Munda, Anton Rems, Lojze Jurjevič, Bojan Križaj — Odgovorni urednik Srečko Logar — Izhaja vsake tri mesece — Celoletna naročnina 200 din, za inozemstvo 300 din — Naslov: »Idrijski razgledi«, Idrija, poštni predal 11, telefon: Idrija 35, tekoči račun pri komunalni banki Idrija št. 608-702/2-108, brzojavke: Idrija, muzej — Tiska tiskarna Časopisno-založniškega podjetja »Primorski tisk« v Kopru

FRANC VIDMAR

V letu praznovanj 40. obletnice KPJ se spominjamo padlih komunistov, prvih ustvarjalcev revolucionarnega komunističnega gibanja na naših tleh. Franc Vidmar, rudar iz Idrije, je bil prvi sekretar idrijske sekcije komunistične partije.

Komunisti Julijske krajine so bili organizacijsko ločeni od komunistične partije Jugoslavije z državno mejo, a borili so se proti skupnemu sovražniku za isti revolucionarni cilj.

Življenjepis Franca Vidmarja je obenem tudi kronika idrijske sekcije komunistov.

Ko je Franc Vidmar odrasčal, je že bila v Idriji močna socialistična organizacija Naprej. V mladinski sekciji te organizacije se Franc Vidmar prvič seznani s socializmom in socialističnim gibanjem. Socialna demokracija je bila v Idriji zelo močna. 1911. leta je pridobila županstvo. Socialistična literatura je bila dosegljiva. Tu je bil izdan prvič na Slovenskem tudi Komunistični manifest. Skoraj vsaka rudarska družina je prebirala socialistični časopis Naprej. V tem obdobju so člani delovali vsestransko, a najvažnejše je bilo vztrajno splošno izobraževanje in posebej še marksistično. Zato so, ko je čas zahteval, lahko šli preko vodstva takratne socialne demokracije v komunistično III. Internacionalo. Vodstvo socialne demokracije je bilo namreč tudi v Idriji čedalje bolj oportunistično, zlasti po zmagi na volitvah l. 1911, ko postane Ivan Straus socialnodemokratski župan.

Začetek 1. svetovne vojne odpravi strankarstvo, a idrijski rudarji ne mirujejo. Njihovo delo doseže višek v znani osemdnevni stavki julija leta 1918. Takrat so zahtevali izboljšanje obupnih življenjskih razmer, povečanje plač, uprli so se tudi militarizaciji rudarjev. V tej stavki je bil Franc Vidmar nepopustljiv voditelj. Stavka je bila pravi revolucionarni nastop, kajti vojska je bila v pripravljenosti, da uporabi proti rudarjem orožje. Stavka je dosegla popoln uspeh. Konec vojne in prihod Italijanov je močno odjeknil tudi v delavskih vrstah. Idrijska organizacija socialne demokracije je bila vezana na Ljubljano. Še precej časa po okupaciji Idrije se je zdelo, da je okupacija le začasna. Ivan Straus, ki je prej imel podporo in kontrolo iz Ljubljane, sedaj ne obvlada položaja in skrbi bolj zase kot za politični boj. Socialna demokracija se popolnoma razblini in v tem prvem povojnem letu nima nobenih stikov z zunanjim svetom. Tudi časopisi in brošure ne pridejo med ljudi, niti ni neposrednih vplivov, ker je kraj težko dostop-

pen. 1920. leta doživi kriza vrhunec, ko nastopi neko gibanje, ki ga podpirajo Italijani in ki resnično grozi, da bo razbilo idrijski proletarijat. Značilno je, da to gibanje ni prišlo od drugod in se tudi ni razširilo izven kraja, nosilo je ime po domačem vzdevku rudarja Ivana Eržena — Fula »fulovstvo«. Imenovali so jih tudi »nevtralci«. Načela tega gibanja: 1. socialna demokracija ne dela nič in ni za nič. 2. noben politični program ni nič vreden. 3. brez politike in v sodelovanju z oblastjo doseči boljše življenjske pogoje. Na vsak način so se hoteli prikupiti Italija-

Franc Vidmar
(Arhiv Mestnega muzeja)

nom, ki so jim marsikaj obljubljali. Njihova organizacija ni bila trdna, ob raznih prilikah pa je Fulu le uspelo, da jih je pridobil za svoj nastop; taki nastopi pa so onemogočali še tisto malenkostno delovanje socialnih demokratov. Najnaprednejši rudarji okoli iniciatorja Ivana Krašne so uvideli, da tako ne more dalje in zato so sprejeli načelo revolucionarnega boja samostojno, brez navodil od zunaj. To se je zgodilo v 1919. letu. Ko se jim je pridružil še Franc Vidmar, ki je imel v idrijskih delavskih vrstah največji ugled, je bilo jasno, da bo ta skupina prerasla socialnodemokratsko vodstvo. Sprva so bili maloštevilni, šteli so le deset članov.

Preokret pomeni priključitev slovenskih in hrvaških socialistov k socialistični stranki

Italije septembra 1919. leta. Odslej prihaja v Idrijo pogostejše Ivan Regent iz Trsta in od tam prihaja tudi novi časopis Delo, ki je pričel izhajati februarja 1920. V Idriji je preko 500 naročnikov, tako da ima svoj list vsaka rudarska družina. V drugi polovici 1920. leta se začne borba za opredelitev k III. Internacionali. V tej borbi proti vodstvu socialne demokracije je spet odločilen nastop Franca Vidmarja, ki se s svojimi sočlani odloči, da bodo povabili v Idrijo Tržačana Godino, povratnika iz Rusije, kjer je bil že član nekega sovjeta; vpeljal naj bi jih v revolucionarno gibanje in jim posredoval izkušnje iz Oktobrske revolucije. Godino so vzdrževali najnaprednejši rudarji sami, stanoval je pri Francu Vidmarju, ostali so prispevali hrano, sindikat rudarjev mu je dajal majhen prispevek. V tem obdobju je Godina opravil v Idriji veliko delo, kljub samosvojim pogledom in sektaštvu. V preostalih mesecih do kongresa v Livornu so se člani socialne demokracije skoraj brez izjeme izjavili za III. Internacionalo. Vodstvo z Ivanom Strausom se ni temu dosti zoperstavljalo. Držalo se je Konzumnega društva, šele kasneje je uvidel Ivan Straus, da se mu majo položaj; da bi ga rešil, je zaprosil za pristop h komunistični sekciji, s čimer je ponovno pokazal svojo politično »načelnost«. Seveda ni bil sprejet. Celica v Idriji je po Livornskem kongresu štela 67 aktivistov. Ostanek okrog Ivana Strausa se je počasi apolitiziral, češ da niso za III. Internacionalo in tudi za II. ne. Dejansko so stali izven vsega dogajanja. Imeli pa so še vedno v rokah Konzumno društvo. Ivan Straus se je sedaj krčevito branil oddati vodstvo iz rok. V povojnih letih je spravil to društvo na rob propada. Pozneje je inž. Gustinčič dokazal, da ni šlo le za malomarno poslovanje in neznanje, ampak za osebno izkoriščanje društva. Na občnem zboru, ki je bil 15. maja 1921, je Franc Vidmar dosegel, da je prišlo do glasovanja, ki je z velikansko večino glasov odpravilo staro vodstvo z Ivanom Strausom na čelu. Za začasnega upravnika je bil postavljen domačin Ivan Gantar.

V letu 1921 je prišlo do spora med idrijsko sekcijo in Izvršnim odborom komunistične stranke v Trstu. Pod Godinovim vplivom je sprejela idrijska sekcija komunistične stranke dosti močno sektaško smer v KP Italije — »antielekcionizem« — ki je bila proti sodelovanju na volitvah. Ker se idrijski komunisti niso udeležili parlamentarnih volitev 15. V. 1921, so bili zaradi kršenja discipline izključeni.

Vodstvo idrijske sekcije je uvidelo, da je zgrešilo pravo smer in je zaprosilo za pono-

ven sprejem, kar se je tudi zgodilo. Izključitev je trajala dober teden.

Za občinske volitve, ki so bile 15. II. 1922, komunisti niso postavili večinske liste. Volili so direktno 4 opozicijske odbornike in dobili 189 glasov proti 251 skupne liste liberalcev in klerikalcev. Te volitve so bile zanimive zaradi koncepcije idrijskih komunistov: v nobenem primeru komunističen župan ne bi mogel prisostvovati raznim italijanskim buržoaznim praznikom, sprejemom itd. Idrijski komunisti so v tem obdobju napravili svoj zrelostni izpit; razgledani in disciplinirani, pripravljeni na vsako žrtev so šli težkim časom naproti. V tem obdobju ne smemo pozabiti pomoči, ki jim jo je nudil Ivan Regent, ki je tudi nekajkrat mesečno prihajal v Idrijo, v Sp. Idrijo, kadarkoli je bilo potrebno. Sredi leta 1922 je prišel v Idrijo inž. Gustinčič, ki je v dobrem letu dela saniral Konzumno društvo, da je postalo spet eno najmočnejših društev v Julijski krajini. Komunistična partija ima sedaj močno gospodarsko oporišče in njeno delo je vedno bolj uspešno. Požrtvovalnost rudarjev se izkaže ob protestnih stavkah, svoje dnine dajejo ob požigih tiskarn Lavoratora in Dela, za pomoč Sovjetski zvezi ob lakoti; na poziv KPJ dajo svoj prispevek za Aljagićevo mater in s temi akcijami dokazujejo svojo internacionalno delavsko solidarnost.

Fašizem, ki je povsod v Italiji in Julijski krajini vršil svoje »poslanstvo«, se loti likvidacije idrijskega proletariata nekoliko kasneje. V Idrijo pride skupina kakih 10, 12 profesionalnih fašističnih pretepačev 1923. leta in pod zaščito kvesture in karabinjerjev začnejo s svojim delom. Organizacija je izvedela, da mislijo likvidirati inž. Gustinčiča, zato mora oditi v Jugoslavijo kot prvi komunist emigrant iz Idrije. Na njegovo mesto pride učitelj Hreščak, ki je bil kazensko premeščen s Krasa na Vojsko in je zato zapustil učiteljsko službo. Prevzame upravo Konzumnega društva in nadaljuje Gustinčičevo delo.

Idrijski proletariat je bil pripravljen obračunati s fašisti, a Franc Vidmar je točno ocenil, da oni le na to čakajo. V tem primeru bi dvignili velikanski krik, kateremu bi sledile kazenske ekspedicije s pogromi v Idriji in v Italiji. Pravilno je ocenil, da lokalne akcije lahko samo poslabšajo položaj proletariata. Pripravljenost za revolucijo je ostala še najprej, še vedno zbirajo orožje in so povezani z italijanskimi vojaki, katerim posredujejo italijansko revolucionarno literaturo in gesla. Fašizem ne bo trajal dolgo, pravijo, zdaj je treba vzdržati. V letu 1924 je znani napad na Franca Vidmarja, ki pa se fašistom ne posreči zaradi enodušnega odpora idrijskega proletariata. Franc Vidmar se

je moral nekaj časa skrivati, nato se vrne in nadaljuje svoje delo. Vidmarjevo predanost in njegov značaj lepo osvetli naslednji dogodek: ob neki preiskavi so našli pri upravniku Konzumnega društva Hreščaku neko komunistično okrožnico in so ga zaprli. Obstajala je nevarnost, da bodo zaplenili celotno premoženje Konzumnega društva, ki ni bilo majhno. Vidmar je to možnost preudaril in se je javil policiji, češ da je spis njegov in da ga je dal Hreščaku le v prevajanje.

Leta 1926 so fašisti razpustili komunistično stranko in sindikate. Pričeli so tudi z množičnimi preganjanji komunistov. Voditelj Franc Vidmar, Ivan Krašna ter upravnik Konzumnega društva Hreščak so šli v emigracijo. Vidmar je ostal v Ljubljani, od koder je pošiljal še vedno navodila idrijskim komunistom, ki so šli v globoko ilegalo. Celica je tu delovala do leta 1930. Tudi Ivan Regent je moral bežati iz Trsta v Ljubljano in je od tam vzdrževal stik z Idrijo.

O življenju in delu ter smrti Franceta Vidmarja v Jugoslaviji pripoveduje njegov tovariš inž. Metod Dular naslednje:

Leta 1928 sem srečal v Ljubljani tov. inž. Gustinčiča, ki me je naprosil, da bi v tovarni Motvoz in platno v Grosupljem, kjer sem bil direktor, namestil nekega komunista, ki je moral bežati iz Idrije. Povedal mi je, da gre za tov. Franca Vidmarja, ki je bil politični organizator in vodja rudarjev v Idriji, od koder pa je moral bežati zaradi svojega komunističnega delovanja. Pohvalil mi ga je, češ da je izredno inteligenčen in marljiv. To se je tudi potrdilo, saj je kmalu po svojem prihodu naredil izpit za kurjača in malo zatem še za strojnika.

Kot pravi revoluiconar je tov. Vidmar začel tudi v tovarni z marksistično propagando. S finim čutom za spoznavanje ljudi je zbral okoli sebe skupino naprednih, spoznanja željnih delavcev in delavk in jih politično izobraževal. Ko je leta 1929 zavládala v Jugoslaviji vojaška monarhistična diktatura Petra Živkovića, so v avgustu in še enkrat naredili orožniki in policaji pri njem hišno preiskavo. Toda našli niso ničesar, kajti kot star ilegalec je znal biti vedno buden in je imel vse material dobro skrit. Tudi druge je stalno poučeval, kako naj se vedejo pred razrednim sovražnikom in kako naj bodo budni. Kadarkoli ni ravno imel opravka z lokomobilo, si ga našel v strojnici, ko je razlagal posamezniku ali še večkrat majhni skupini politični položaj in maksistično teorijo razrednega boja in družbenega razvoja. Zaradi svoje politične razgledanosti in obvladanja marksistične teorije je užival med delavci tovarne pa tudi v širši okolici velik ugled.

Okupacija Grosuplja s strani fašistične Italije je pomenila zanj veliko nevarnost, da ga fašisti zapro zaradi njegovega revolucionarnega delovanja v Idriji. Zato se je za nekaj časa skril, a brž ko je uvidel, da ni neposredne nevarnosti, se je povrnil in se aktivno vključil v revolucionarno delo OF. Tudi velik del izkupička za prodano posestvo svoje žene, ca. 1000 nemških mark, je poklonil Osvobodilni fronti. Njegova strojnica je bila shajališče vseh tovarniških aktivistov in simpatizerjev OF, kjer so se brez strahu dogovarjali o tekočem delu in položaju ter o akcijah tovarniške OF. V njegovem stanovanju so bili večkrat tudi sestanki tovarniškega odbora OF.

Spomladi 1942 je odšel v partizane v ednico Polževo. Nekaj časa je bil v partizanski edinici, ali težki in dolgi pohodi in ostali napori so mu omajali zdravje, zaradi česar ga je poslal komisar njegove edinice kot starega in izkušenega aktivista na terensko politično delo v grosupeljsko okrožje.

Tako je došel v rajon Št. Jurje pri Grosupljem, kjer se je vključil v tamošnji tedaj zelo številni in agilni aktiv ilegalcev in polilegalcev. Tam ga je dohitela velika italijanska ofenziva, ki se je začela 16. VII. 1942. Pred ofenzivo se je tov. Vidmar umikal z vsemi drugimi aktivisti in partizanskimi edinicami s tega terena proti jugu v smeri vasi Zapotok. Od tam pa so po krajšem postanku odšli pomnoženi že z novimi edinicami in aktivisti proti jugovzhodu v smeri Rut. Že okoli poldneva istega dne se je začela strahovita nevihta z nalivom, ki je trajala vse do jutra. V takih okoliščinah se je pomikala kolona po težko prehodnem terenu masiva Mačkovec v polkrogu od Krvave peči do Sv. Primoža med naseljeno dolino Roba in vasmí na Rutah. Od tam je kolona nadaljevala pot do vasi Narede, kamor je dospela pred jutrom vsa izčrpana, premočena in blatna. Hrane ti ljudje niso dobivali že nekaj dni. Marš pa je bil skrajno naporen. Po poldrugournem počitku je kolona nadaljevala pot proti kraju Novi pot.

Tov. Vidmar je še prispel v kraj Narede, njegovi sedaj še živeči tovariši so ga tudi še videli pri odhodu kolone iz vasi Narede. Pozneje pa nič več.

Kaže, da je zaradi popolne izčrpanosti onemogel in zaostal in tako padel v pest sovražniku, ki je zasledoval kolono in čistil ozemlje. Pokopali so ga v bližini vasi Dednik na Rutah.

Leta 1947 so ga idrijski rudarji prepeljali v domači kraj, kjer je zdaj pokopan.

Pisec članka se najlepše zahvaljuje tov. Metodu Dularju, tov. Ivanu Krašni in Mestnemu muzeju v Idriji za dragocene napotke in pojasnila.

OKRAJNO SODIŠČE V IDRJI IN NJEGOVO DELO

Nimam namena obravnavati ureditve sodstva na področju občine Idrija z zgodovinsko-znanstvenega stališča, ker za to nisem poklican. Za uvod bom nanizal le nekaj bežnih podatkov o nastanku in razvoju pravosodnih institucij na idrijskem področju. Kot sodnik praktik mislim povedati predvsem nekaj o delu in nalogah Okrajnega sodišča v Idriji po osvoboditvi in o problematiki, s katero se sodišče srečuje v vsakodnevnem delu.

Viri pripovedujejo, da je nastanek mesta Idrije skoraj izključeno povezan z najdbo živosrebrne rude, z njenim izkopavanjem in predelavo. To dejstvo daje kot vsaki stvari in dogodku v Idriji tudi sodstvu značilno obeležje. Zaradi takratnega fevdalnega družbenega reda, ki je sodstvo prepuščal zemljiški gosposki, obstoječa sodna ureditev za nastajajoče rudarsko mesto ni ustrezala. Prvotno je Idrija z okolico spadala pod tolminsko sodišče. Zaradi specifične problematike je že leta 1509 takratni cesar Maksimilijan postavil prvega rudarskega sodnika v Idriji in sicer Viljema Neumana, ki je čuval pravice rudarskih družb, sodno zapisoval deleže, razsojal med rudarji ter pazil na redno odvajanje desetine. Ostale zadeve je reševalo sodišče v Tolminu. Leta 1689 pa je rudarski sodnik prevzel celotno sodstvo, ki ga je obdržal vse do leta 1848. Drugo, to je pritožbeno instanco, je predstavljal rudniški predstojnik.

V letu 1848 je prišlo do velikih družbeno-političnih sprememb. Bistveno se je spremenila tudi državna ureditev bivše avstroogrške monarhije in z njo vred je prišlo do reforme sodstva, ki se je takrat ločilo od zemljiške gosposke. Tudi v Idriji so sodstvo ločili od rudniške uprave. Leta 1850 je bilo ustanovljeno okrajno sodišče v Idriji, ki je poslovalo vse do kapitulacije Italije v letu 1943. Po osvoboditvi poleti 1945 je bilo Okrajno sodišče v Idriji na novo ustanovljeno in posluje še danes. Na območju sedanje idrijske občine je delovalo v Cerknem okrajno sodišče za cerkljansko območje od srede preteklega stoletja vse do leta 1923, ko so ga Italijani ukinili in priključili Okrajnemu sodišču v Idriji. Med NOB pa je bilo na osvobojenem Cerkljanskem ustanovljenih nekaj ljudskih sodišč in sicer Okrajno sodišče v Cerknem, Okrožno sodišče s sedežem v Gornji Tribuši in Višje sodišče za Primorsko. Okrajno sodišče v Cerknem je delovalo vse do januarja

1946, ko so bili posli prepuščeni obstoječemu Okrajnemu sodišču v Idriji.

Z obžalovanjem ugotavljamo, da je bil bogat sodni arhiv med vojno oziroma takoj po njej skoraj v celoti uničen. Zaradi tega ni mogoče podati povsem točne slike o delu sodišča v preteklosti.

Okrajno sodišče v Idriji posluje v II. nadstropju občinskega upravnega poslopja. Pred osvoboditvijo je imelo sodišče svoje uradne prostore v idrijskem gradu. Sedanji prostori v celoti zadoščajo potrebam sodišča. Želeli bi le dobiti razpravno dvorano, katere za sedaj nimamo. Sedanja zasedba s kadrom je zadovoljiva. Sodišče zaposluje v glavnem mlad kader.

Kot je verjetno vsem znano, ima naše sodišče štiri oddelke in sicer: kazenski, pravdni, nepravdni in zemljiško knjigo. Nekoliko več bom povedal o kazenskem oddelku, ker si ljudje v večini primerov predstavljajo delo sodišča v glavnem na kazenskem področju.

V prvih povojnih letih je bilo na kazenskem oddelku mnogo več dela kot sedaj. Nov socialistični družbeni sistem je seveda precej posegel v privatno kapitalistično iniciativo, mentaliteta bivših trgovcev, prekupčevalcev in velikih kmetov pa se ni dosti spremenila, zaradi česar so ti ljudje precej pogosto prišli v nasprotje z zakonom. V prvih povojnih letih beležimo mnogo primerov nedovoljene trgovine, špekulacije, utaj in podobnega gospodarskega kriminala. Tudi aparat kmetijskih zadrug je deloma zaradi nesposobnosti, deloma zaradi kriminalnih teženj precej prispeval k porastu gospodarskega kriminala, ki pa sedaj stalno vпада, oziroma stagnira. Kvaliteta kadrov v gospodarstvu se je izboljšala, družbena zavest pa povečala, kar ima za posledico urejeno in pošteno poslovanje in s tem manj sodne intervencije.

Kazniva dejanja zoper družbeno in zasebno premoženje na našem območju predstavljajo v glavnem tatvine in majhne tatvine ter nekaj malega goljufij. Sem spadajo v glavnem poljske tatvine, tatvine koles in drugih predmetov ter kot posebno poglavje gozdne tatvine in tatvine živega srebra.

Gozdne tatvine so bolj redke, čeprav je velika večina zemljišč na območju našega sodišča pokrita z gozdovi in pretežno v družbeni lasti. Zanimivo je, da med storilci teh kaznivih dejanj ni socialno ogroženih ljudi, ampak dobro stoječi kmetje, ki se poslužujejo

tatvin zaradi neurejenih skladiščnih prostorov v gozdovih za vir lahkega zaslužka. Storilci ne delajo posebnih razlik med družbenim in privatnim lesom. Kot sem že rekel, te tatvine niso prepogoste, ker je sodna zaščita sorazmerno stroga, ljudje pa so skoraj stodostotno zaposleni in imajo primerne zaslužke, tako da zaradi neurejenih socialnih razmer ne kradejo.

Zanimiva je slika tatvin koles. Tudi te niso zelo pogoste, vendar predstavljajo občutno družbeno zlo. Tatovi koles so večinoma mladi ljudje, ki se po mojem mnenju ne zavedajo v celoti svojega družbi škodljivega ravnanja. Tudi ti so v glavnem zaposleni in imajo dokaj urejene družinske razmere.

Posebno poglavje, povezano z rudnikom živega srebra v Idriji, pa so tatvine živega srebra. Tu ne gre za množičen pojav, kot to lahko zasledimo v preteklosti, ko ljudje na splošno tatvin živega srebra niso imeli za družbeno zavrnjena kazniva dejanja. V določenih časovnih razdobjih le pridejo na dan dobro organizirane in povezane verige tatov in prekupčevalcev živega srebra. Iz preteklosti vemo, da so posamezniki kradli bodisi rudo, bodisi iz topilnice živo srebro. Z drastičnimi kaznimi so poskušala rudniška in sodna oblastva izkoreniniti tatvine živega srebra. Vse kaže, da tudi sedaj to družbeno zlo ni v celoti izkoreninjeno, čeprav ga velika večina rudarjev in ostalega prebivalstva odločno obsoja. Zanimivo je, da je v dobi italijanske okupacije ukradeno živo srebro odhajalo preko meje v staro Jugoslavijo, sedaj pa se je smer obrnila v sosednjo Italijo. Danes, ko je rudno bogastvo v rokah socialistične družbe, tudi ne moremo preveč mlo gledati tega hudega kriminala. Pri storilcih teh kaznivih dejanj gre za koristoljubje. Zaradi zaščite družbenega premoženja in zavrnjenih namenov storilcev so tudi kazni primerno ostre.

Kot povsod so tudi na našem območju v porastu kazniva dejanja zoper splošno varnost ljudi in premoženja in sicer kazniva dejanja, ki ogrožajo javni promet. Lahko rečemo, da zahteva hitri tempo razvoja motorizacije zelo hud krvni in materialni davek. Ni mogoče v celoti naprtiti krivde za prometne nesreče posameznim uporabnikom cest: skrajno slabe ceste s svojo zastarelo ureditvijo precej prispevajo k zmanjšani varnosti prometa. Alkohol kot povzročitelj prometnih nesreč ni na zadnjem mestu. Z modernizacijo cest in povečano kontrolo voznikov bo kljub naraščajočemu prometu varnost vožnje večja. Povečano število vozil in zelo težke terenske razmere pa niso v sorazmerju s številom nesreč, ki je kar nizko. Teren sam zahteva veliko koncentracijo in previdnost

voznikov, ki se zavedajo, do česa lahko pride tudi najmanjša neprevidnost.

Pri kaznivih dejanjih zoper življenje in telo ugotavljamo v zadnjem času rahel porast. Območje našega sodišča moramo razdeliti na strogo mestno področje Idrije in na kmetijsko oziroma podeželsko območje. V sami Idriji z veseljem ugotavljamo, da so fizični obračuni, katerih posledice so telesne poškodbe, redki. Ni pa tako na podeželju. Nedeljske zabave in veselice se neredko končujejo z ostrimi pretepi, z obilico bušk in obrezanjem vročekrvnežev. Znana fantovska objestnost, zalita s prekomernim uživanjem alkohola, je glavni vzrok včasih že kar množičnih pretefov. Sodišče tu ostro ukrepa in izreka zaradi družbeno vzgojnega, to je preventivnega vpliva, sorazmerno ostro zaporno kazen. Zakoreninjeno, a z ničimer osnovano sovraštvo fantov posameznih vasi, kaže na nizko stopnjo srčne kulture. Družbene organizacije so dolžne aktivneje poskrbeti za pritegovanje mladine v svoje vrste, ji nuditi primerno razvedrilo in zabavo ter jo usmerjati k izobraževanju in socialistični vzgoji. Mladina ne sme biti prepuščena sama sebi in gostilni, ki je sedaj že marsikje središče vaške zabave. Z zadovoljstvom ugotavljamo, da se že marsikje po vaseh v raznih prosvetnih društvih kažejo nove oblike klubskega načina zabave z organizacijo televizijskih večerov, šahovskih krožkov, čitalnic in podobno.

Sorazmerno mnogo kaznivih dejanj je zoper čast in dobro ime. Žalitive in obrekovanja ter opravljanje so zlasti pogosta v strnjenih naseljih in sicer predvsem v samem mestu Idriji. Neurejene stanovanjske prilike so pogosto vzrok medsebojnih žalitev in očitkov. Storilci teh dejanj so v glavnem novodošli kmečki ljudje, ki se zaposlujejo v industriji. Nevajeni mestnega življenja med štirimi stenami kaj hitro pridejo v konflikt z okolico. Sodišče v glavnem skuša stranke poravnati, kar nam dokaj pogosto tudi uspe. So pa primeri, ko nekdo postane okolici že prava nadloga — tu je pač treba ostrejšega ukrepanja. Z ustanovitvijo poravnalnih svetov bodo tako imenovani delikti, ki se preganjajo na predlog in delikti, ki se preganjajo na zasebno tožbo (le-ti sedaj predstavljajo 50 % vseh zadev), prešli v pristojnost teh svetov, o katerih mislim ob koncu povedati še nekaj besed.

Na civilnem oddelku — pravdnem — prevladujejo tako imenovani kmečki spori predvsem iz naslova pogodb, odškodnin za posekani les in raznih drugih škod. Precej pogosti so preživninski spori in sicer zaradi preživninskih obveznosti nezakonskih očetov, ki se svojih zakonitih dolžnosti na vse kriplje ote-

pajo. Le redki so primeri, da nezakonski očetje brez intervencije izvršbe izpolnjujejo svojo obveznost. Opaziti je tudi, da nezakonske matere kot zakonite zastopnice niso dovolj aktivne pri uveljavljanju pravice do preživnine za svojega nezakonskega otroka. Precejšnje število nezakonskih otrok dobiva le minimalne preživninske zneske, ker se njihove matere le nerade poslužujejo sodne poti. Sodišče nudi prav neveščim strankam vso potrebno pravno pomoč, zaradi česar kakršnikoli izgovori oziroma neutemeljen strah ne morejo biti ovira pred uveljavljanjem zakonitih pravic. Čeprav le neredko pride do pravde iz naslova raznih preuzitkarskih pogodb, opazamo, da se prevzemniki posestev v mnogih primerih ne držijo prevzetih obveznosti in užitek ne dajejo tistega, k čemur so se bili zavezali in kar bi bili morali dati že kot sinovi oziroma ožji sorodniki svojim rediteljem. Spori iz naslova lastninske pravice na zemljiščih niso tako redki, zato mislim, da je prav, če tudi o njih povem nekaj besed. Kmečko prebivalstvo se v glavnem sklicuje na tako imenovano mapno stanje, to je na podatke katastrske mape, čeprav ne razume v celoti pomena katastrske mape in tam vnesenega mejnega stanja. Posamezni lastniki se pogodijo na mapno izmero, ki je stara že preko 80 let, pri tem pa se ne zavedajo, da so meje žive in odvisne od naravnih dogodkov, kakor tudi od njih samih in se v teku časa tako spremenijo, da se meja po mapi z mejo v naravi predvsem v gozdovih in pašnikih razlikuje včasih za cel ha ali celo več. Ko državni geometer potem ugotovi tako mejo, je posamezni lastniki seveda ne priznajo, kar ima za posledico dolgotrajno pravdanje in velikanske stroške. Glede na to, da je pri nas precej kmečkega prebivalstva zaposlenega v industriji, so značilni odškodninski spori zaradi neupravičenega prejemanja otroških doklad. Pogosto so tožene tudi razne družbene organizacije in sicer za poravnavo računov za opravljene storitve in nabavljeni material. K temu je pripomniti, da bi morale imeti družbene organizacije malo več pregleda nad razpoložljivimi sredstvi ter le na njihovi osnovi sklepati razne pogodbe, obenem pa se malo bolj držati poslovne discipline, kajti z vsako pravdo so združeni stroški, ki jih mora trpeti prizadeta stranka in s tem se brezpotrebno zmanjšajo že tako skromna sredstva posameznih organizacij za njihovo društveno dejavnost. Manjše spore bodo po ustanovitvi poravnalnih svetov reševali poravnalni sveti v zakonitem določenem delokrogu. Glede na novo stanovanjsko zakonodajo je že opaziti porast stanovanjskih sporov. Podjetja, ki razpolagajo s svojim stanovanjskim skladom, seveda vla-

gajo glede na nov zakon o stanovanjskih razmerjih tožbe k odpovedi stanovanj tistim stanovalcem, ki so se pri njih zaposlili, potem pa, ko so tu dobili stanovanje, delo zapustili in se zaposlili pri drugih podjetjih zaradi boljšega zaslužka ali lažjega dela.

O delu nepravdnega oddelka bom povedal le nekaj besed. V nepravdni oddelek spadajo zapuščinski postopek, amortizacijski postopek, sestava pogodb, proglašitev za mrtvega, mejni spori, razdružitev solastnine, prekladni postopek, postopek za dovolitev sklenitve zakonske zveze mladoletnim itd.

V okviru sodišča poslujeta tudi zemljiška knjiga in izvršilni oddelek. Zemljiška knjiga evidentira lastninsko stanje nepremičnin. Glede na zakon o nacionalizaciji najemnih zgradb in gradbenih zemljišč je promet z zemljišči in stavbami nekoliko upadel. Z zakonom o ustanovitvi etažne lastnine pa bo po končanem nacionalizacijskem postopku promet v zakonitem obsegu privatne lastnine na nepremičninah zopet sproščen in bo tudi delo v zemljiški knjigi s tem močno poraslo. Izvršilni oddelek pa skrbi za prisilno izvršitev sodnih odločb, to je sodb in sklepov, v kolikor se jih po pravnomočnosti stranke ne držijo prostovoljno in jih ne izpolnjujejo.

V kratkem bodo na območju občine Idrija izvoljeni poravnalni sveti in sicer v Idriji, Črnem vrhu, Sp. Idriji in Cerknem. Poravnalni sveti so družbeni organi in imajo v glavnem nalogo, preprečiti nepotrebno pravdanje in s tem združene nepotrebne stroške. Poravnalni sveti bodo po do sedaj znanih osnutkih zakona o poravnalnih svetih delovali tako na področju kazenskih, civilnih, kakor tudi nespornih zadev oziroma poslov. Pred sprožitvijo kazenskega postopka zoper določenega prosilca bo obvezen poskus poravnave v primerih žaljenjskih tožb in v primeru kaznivih dejanj, ki se preganjajo na predlog. V sporih iz naslova odškodnine bodo poravnalni sveti skušali doseči poravnavo med prizadetimi strankami pred pravnim postopkom do zneska 50.000 din. Prav tako bodo poravnalni sveti obravnavali stanovanjske spore in podobno. Tudi razdružitev solastnine, motenje posesti in mejni spori bodo v pristojnosti poravnalnih svetov. Poravnalni sveti ne bodo sodili, njihova glavna naloga je doseči med strankami spravo in s poravnavo, ki mora biti poštena, brez formalnega dokaznega postopka, ki je po navadi dolgotrajen, doseči med strankami pomiritev in zadovoljstvo vseh prizadetih. V kolikor pa se stranke pred poravnalnim svetom ne bodo poravnale, bo moral le-ta izdati pismeno potrdilo, da poskušana poravnava ni bila uspešna in bodo stranke šele potem lahko sprožile redni kazenski, pravdni ali nesporni postopek.

Ob zaključku lahko rečem, da je na območju idrijskega okrajnega sodišča sodna intervencija veliko redkejša kakor marsikje drugod po Sloveniji. Naši ljudje so v glavnem dobri in potrpežljivi ter le v zamotanih in težkih sporih iščejo pomoči na sodišču.

Visoka družbena zavest ter spoštovanje svojega bližnjega pa sta vzrok, da kazniva dejanja niso preveč pogosta in tudi ne preveč težka.

Viri: Arko, Zgodovina Idrije,
Uradni podatki sodišča.

Inž. Ivan Gantar:

IZ LETNIH POROČIL RUDNIKA ŽIVEGA SREBRA V IDRIJI

Rudnik je začel 1958. leta s slabimi perspektivami za bližnjo prihodnost. Pripravljenе zaloge bogatejše rude so bile ob koncu leta 1957 izčrpane zaradi znanih vzrokov, navedenih v lanskem poročilu, začetek predvidene rekonstrukcije topilnice z uvedbo modernejši pečī za predelavo rude pa se je vedno bolj oddaljeval. Pomisleki o resnosti dobave rotacijskih pečī iz ZSSR so se izkazali kot utemeljeni. Ob koncu leta, ko bi bili morali imeti v rokah načrte za začetek pripravljalnih del za gradnjo pečī, so vsi znaki vedno bolj kazali, da bo vsa zadeva padla v vodo, potem ko je rudnik zanjo potrošil že lepe denarje in nekaj let priprav.

S trenutno slabo pripravljenim rudiščem in starimi predelovalnimi napravami je kolektiv začel borbo za izpolnitev letnega načrta, ki je predvideval proizvodnjo 513 ton živega srebra.

Posledice slabega stanja v rudišču so se pokazale že takoj v januarju in prav do konca maja ni bila dosežena predvidena vsebina živega srebra v rudi in pri tem seveda tudi ne proizvodnja živega srebra. Nekoliko je reševala stanje topilnica s pospešeno predelavo rude, to pa seveda na račun slabšega izplena.

Šele v juniju se je stanje izboljšalo, potem ko so bila s pospešenim delom pripravljena za odkopavanje nekatera bogatejša rudna telesa. Do konca leta se je položaj toliko izboljšal, da je bil načrt proizvodnje živega srebra nekoliko presežen, vendar le na račun predelave večjih količin rude in skrajšanja letnega remonta pečī na najmanjšo mero. Po načrtu predvidena vsebina živega srebra v rudi pa kljub pretiranim posegom v bogatejše dele vendarle ni bila dosežena. Pretirano pojačena predelava v pečeh je bila seveda drago plačana z večjimi izgubami živega srebra. Proti koncu leta, ko je bilo bolj ali manj gotovo, da bo letni plan proizvodnje Hg dosežen, so začeli resno iskati optimalno količino rude, ki jo je v Špirekovih pečeh mogoče najuspešneje predelati ob najmanjših izgubah živega srebra.

Z znatnim zmanjšanjem količine rude, ki je bila predelana pri poskusih v enoti časa, so bili doseženi prav zadovoljivi rezultati in bodo te ugotovitve dober napotek za prihodnje leto.

Končen rezultat dela v letu 1958 pa je bil vendarle zadovoljiv, če predpostavimo, da hitro manjšanje zaloge bogate rude in s tem povprečne vsebine živega srebra v jamski izkopnini zaradi predvidene modernizacije topilnice ne bo imelo bistvenega vpliva na količino proizvodnje živega srebra v bodočih letih. Prvi pogoj je seveda, odpraviti ozko grlo podjetja, ki ga predstavlja topilnica. Računati je treba s stalnim siromašenjem rudišča ter temu primerno povečati proizvodno zmogljivost in izboljšati tehnološki proces predelave, da bo topilnica lahko predelala več in bolje.

Dela za modernizacijo rudniških naprav so se v tem letu nekoliko umirila. V jamskem obratu ni bilo bistvenih sprememb, razen rednega vzdrževanja obstoječih objektov in običajnega razvoja mreže prog za lokomotivski prevoz v jami. Omejena zmogljivost topilnice ni terjala povečanja proizvodnje rude in s tem večjih preureditev v jami. Zunanji jamski obrat je bil dopolnjen s postavitvijo manjšega jarvenika, ki bo zadoščal za najnujnejše potrebe jame.

Velik korak naprej pomeni preureditev kopalnic pri jami Delo. Ob koncu leta so bile potrebne le še nekatere bistvene dopolnitve, tako da je kopalnica z garderobami vred že obratovala v splošno zadovoljstvo rudarjev. Kakor pri jami Borba, ima tudi ta kopalnica »belo« in »črno« garderobo in napravo za obsevanje z ultravioletnimi žarki. Delo je opravilo domače gradbeno podjetje »Zidgrad«. S tem so bile zaključene preureditve sanitarij na jamskih obratih.

Klasirnica in žičnica sta obratovali zadovoljivo, brez večjih zastojev. Pri traktu za predelavo siromašne rude je bil zamenjan dotedanji udarni rotacijski drobilec za navadnega, čeljustnega, ker je prejšnji delal pri drobljenju rude preveč prahu, kar je po-

vzročalo resne težave in dodatne izgube živega srebra pri žganju rude v pečeh. Po zamenujavi drobilca se je granulacija rude normalizirala, težave s prahom pri pečeh pa so prenehale.

Topilnica je s svojimi zastarelimi napravami še nadalje ostala ozko grlo podjetja, ker se gradnja rotacijske peči ni premaknila z mrtve točke. Opravljala so se le redna vzdrževalna dela. Proti koncu leta so bili izvedeni uspešni poskusi za izboljšanje kondenzacijskega sistema pri pečeh. Kaže, da se bo izkoristek peči s temi spremembami precej izboljšal. Če bodo nadaljnji poskusi pri kondenzatorjih jaskastih peči potrdili do sedaj dobljene rezultate, bo kazalo podobne izboljšave uvesti pri vseh kondenzatorskih baterijah.

Kot že omenjeno, je začetek gradnje rotacijske peči zopet odložen in je bil položaj okoli dobave le-te iz ZSSR ob koncu leta bolj nejasen kakor kdajkoli prej. V letu 1959 pa bo treba ta problem brezpogojno dokončno razčistiti, ker bo sicer proizvodnja živega srebra začela v bližnji prihodnosti občutno padati zaradi manjšanja vsebine Hg v rudi; zdaj jo še vzdržujemo na tej višini samo s pretiranimi posegi v bogatejše dele rudišča, ki pa hitro kopnijo.

V sklopu laboratorija se je osnoval poseben obrat za proizvodnjo živosrebrnega oksida, potem ko so bili v letu 1957 preskusi uspešno zaključeni. Redna proizvodnja HgO je bila od 1. julija do 1. novembra prekinjena zaradi neugodnih tržnih razmer. Dlje so bili v laboratoriju izvedeni poskusi za proizvodnjo nadaljnjih živosrebrnih spojin, ki bi jih bilo mogoče ponuditi na svetovnem tržišču, če bodo cene ugodne.

Proizvodnja rude in živega srebra

Po proizvodnem načrtu je bilo treba v tem letu pridelati 413 ton živega srebra. Delovni kolektiv je naloge izpolnil in načrt presegel za 2,4 %. Proizvedenih je bilo 423 ton Hg po krepkem odkopavanju bogatejših rudnih delov. V ta namen je bilo v jami odkopanih 161.000 ton rude, to je točno toliko, kot je bilo predvideno v letnem načrtu.

Vsebina živega srebra v jamski izkopnini je znašala 0,305 %, kar je 1,7 % manj, kakor je bilo predvideno. Vzroki za to so navedeni v začetku poročila. Da je bil dosežen in presežen načrt proizvodnje živega srebra, je bilo pač potrebno prežgati večje količine rude, seveda na račun slabšega izkoristka peči.

Topilnica je predelala skupno 163.119 ton rude, del le-te iz jamskih zalog prejšnjega leta. Načrt predelave rude je bil presežen

za 2,8 %. Pri tem je bilo prežganih 39.944 ton grobe rude z vsebino 0,136 % Hg, 118.627 ton drobne rude z vsebino 0,246 % Hg in 4.548 ton bogate rude z vsebino 3,12 % Hg. Povprečna vsebina siromašne rude je znašala 0,224 % Hg. V primerjavi z letom 1957 je povprečna vsebina v jamski izkopnini padla za 3 stotinke odstotka, kar je po dosedanjih opazovanjih nenormalno mnogo.

Izkoristek peči se je v primerjavi z letom 1957 izboljšal za 2,6 % in je znašal 84,7 %, kar je treba pripisati manjši količini prahu v predelani rudi, vendar še daleč ni dosegel povprečja prejšnjih let prav zaradi pretirane obremenjevanja peči ter znatno nižje vsebine živega srebra v rudi. Izgube v pečeh so bile 15,3 %, kar da 74 ton živega srebra. Pri modernih rotacijskih pečeh pa so te izgube znatno manjše in znašajo manj kot 10 odstotkov.

Delovna storilnost je v preteklem letu zadovoljivo naraščala. Učinki na posameznih fazah dela so bili znatno večji in so znašali na raziskovalnih delih 0,417 m na dnino, na odkopih 1,48 m³ na dnino, zasipu 4,26 m³ na dnino itd. v primerjavi z 0,39 m na dnino na raziskovalnih delih, 1,44 m³ na dnino na odkopih, 4,14 m³ na dnino na zasipu itd. v letu 1957.

Jamski učinek se je dvignil na 1,34 tone na dnino, v letu 1957 pa je znašal 1,31 tone na dnino.

Splošni učinek podjetja je v tem letu narastel od 0,67 tone na dnino v letu 1957 na 0,72 tone na dnino.

Brez dvoma bodo učinki oziroma storilnost še nadalje naraščali ob izboljšani organizaciji dela, uvajanju modernejših delovnih sredstev in racionalizaciji odkopne metode.

Raziskovalna dela

Obseg raziskav v jami je bil približno enak kot prejšnja leta. Izkopanih je bilo 5.113 metrov sledilnih rovov. Delno je bilo to nadaljevanje raziskav iz prejšnjih let, delno pa so bili načeti novi predeli, kjer se more pričakovati orudenje. Tu in tam so bili doseženi zadovoljivi uspehi, najdene količine rude pa ne bodo bistveno vplivale na porast rudnih zalog. Mnogo predelov bo treba še podrobneje raziskati, da bo mogoče določiti količino odkrite rude. V preteklem letu so se začele večje raziskave proti severozahodu, izven sedanjega območja rudišča, v smeri proti Razpotju, kjer bi bilo, sodeč po geoloških razmerah, mogoče najti nova rudna telesa. Prihodnja leta se bo obseg raziskovalnih del izven rudišča in v rudišču samem moral nujno povečati.

Prodaja živega srebra

Cene živemu srebru so bile na svetovnem trgu v tem letu precej nestalne. Od januarja do julija so rahlo naraščale; povprečna cena za jeklenko srebra je bila na ameriškem trgu v začetku leta 223 dolarjev, sredi leta pa 228 dolarjev. Na evropskem trgu so bile cene nekoliko nižje in so znašale od 69 do 78 funtov za jeklenko. Na približno tej višini so ostale cene do druge polovice novembra, ko so začele nenadno hitro padati, tako da je bila cena za jeklenko na ameriškem trgu 218 dolarjev, na evropskem pa komaj 67 funtov. Na domačem trgu je bila cena za kg živega srebra 4.800 din in se v teku leta ni spreminjala. Tudi trgovina z živim srebrom se je proti koncu leta zelo umirila, na ameriškem trgu pa je celo popolnoma zamrla.

Sodijo, da je do te stagnacije in padca cen prišlo zaradi tega, ker je potrošnja živega srebra znatno manjša od proizvodnje in ker ZDA ne kupujejo več živega srebra po sorazmerno visokih cenah za strateške rezerve, od katerih bodo morda del celo prodale. Tudi za prihodnje leto perspektive niso preveč rožnate zaradi velikih zalog živega srebra v Španiji in Italiji. Posebno Italija bi se mogla pojaviti na trgu z znatno nižjimi cenami, če bo vlada res ukinila poseben, sorazmerno visok davek na izvoz živega srebra.

Kljub nihanju cen pa je prodaja potekala brez zastojev ali drugih težav, bodisi v inozemstvu ali doma. Vse dobave so bile izvršene v dogovorjenih rokih brez reklamacij glede na kvaliteto. Vse pa kaže, da bo prodaja živega srebra počasi postala problem, ki ga bo mogoče reševati le z vestnim za-

sledovanjem svetovnega trga in pravočasno ponudbo blaga.

Živo srebro smo izvažali izključno samo v evropske države. Po količini je na prvem mestu Nemčija z 80 tonami živega srebra, sledi ji Francija s 25 tonami, Avstrija s 17 tonami itd. Skupno je bilo izvoženih 140 ton živega srebra. V tuzemstvu pa je bilo prodanih 251 ton.

Tudi živosrebrni oksid je bil plasiran le v evropskih državah. Skupno je bilo izvoženega 5.400 kg HgO. Glavna kupca sta bili Švedska in Švica.

Nesreče in poklicna obolenja

Število nezgod pri delu se je v primerjavi z letom 1957 neznatno znižalo; bilo jih je 150. Vse poškodbe so bile lažje, zaradi njih je bilo izgubljenih 2619 dnin. Razveseljiv je padec poklicnih obolenj zaradi zastrupitve z živosrebrnimi parami. Ugotovljenih je bilo 53 lažjih zastrupitev, kar je za 38% manj kot v letu 1957. Pri tem je bilo izgubljenih 1630 dnin. Tudi druga obolenja so se nekoliko zmanjšala, terjala pa so 17.100 izgubljenih dnin. Prav gotovo pa se bo stanje v prihodnjih letih izboljšalo tako glede nezgod, poklicnih in drugih obolenj. Moderne kopalnice, obsevanje in močan dodatni obrok hrane, ki je bil uveden sredi preteklega leta, pa bodo prav gotovo pomagali izboljšati splošno zdravstveno stanje; zaščitna oblačila in druga zaščitna sredstva ter pranje okuženih delovnih oblek na obratu pa bodo vplivali na še nadaljnje zmanjšanje nezgod ter poklicnih obolenj. Vse skupaj pa bo ugodno vplivalo na splošno počutje zaposlenih in s tem indirektno na nadaljnji porast delovne storilnosti.

BORCI PRIPOVEDUJEJO...

Marijan Poljanšek:

SPOMINI NA BOLNIŠNICO »PAVLO«

Ko sem si ogledoval v Mestnem muzeju v Idriji maketo bolnišnice »Pavla«, se mi je vrnil v spomin dogodek, ki morda niti ni posebno važen, pa mi je ostal v spominu med tistimi doživljaji, ki so imeli svoj tragični in veseli prizvok.

Bilo je poleti 1944, kmalu po pobegu bolničarke Cilke, ki nam je zadal toliko skrbi in še več dela. Bolnišnica nad idrijskimi Klavžami je bila že izpraznjena, seliti pa smo morali še ekonomat, ki je bil v znani Trevnovi kmetiji. Preselili smo se v bolnišnico pod Hudim poljem, ekonomat pa smo

selili v Mrzlo rupe. Za to selitev smo bili določeni štirje mladoletniki, ker nas verjetno niso mogli porabiti pri drugih delih, saj še nihče od nas ni bil dosegel dvajset let starosti. Najstarejši med nami, devetnajstletni Dušan, študent arhitekture iz Ljubljane, Fabij, dijak srednje tehnične šole iz Ljubljane, Vido, gimnazijec nekje z Logaškega, in jaz, še ne 16-letni dijak meščanske šole iz Idrije. Nerodno je bilo posebno to, da smo bili vsi neke vrste meščanski otroci, ki z vozarstvom še nikoli nismo imeli posla in se na vprežno živino nismo prav nič razumeli. V partizanih

pa se je človek moral spoznati prav na vse. Nič čudnega ni, če smo morali sicer dobrega in požrtvovalnega kmeta Tratnika ves dan prigovarjati, da nam je zaupal voz in svojo 20 let staro kobilu, ki je bila nato pri prevozu najstarejše bitje.

Na pot smo krenili šele okrog šeste ure zvečer, ko je bil še dan; nismo pa pomislili, da se v gozdu stemni mnogo prej. Pri kobili je bil Fabij, ki smo ga imeli za najbolj izkušenega. Na začetku voza je stopal Vido, v sredini je voz podpiral Dušan, ker je bil najstarejši in najmočnejši, mene pa so vtaknili zadaj k zavori, ker so dobro vedeli, da navzgor po strmini ne bo treba zavirati.

Sprva je šlo še vse nekako po sreči, ker se je izkazalo, da je bila kobila v strokovnem pogledu najbolj izkušena. V zadnjem klancu pred prehodom na glavno cesto v bližini Kerkovša pa je postala situacija kritična. Voz se je vedno bolj nagibal na levo proti strmemu bregu pod cesto, čeprav ga je Dušan podpiral z vsemi silami. Ko se je preveč nagnil, je moral fant odskočiti pod cesto in za njim se je prevrnil tudi voz z vso ropotijo. Vido se je rešil s skokom na neko smreko, jaz sem se tudi toliko umaknil, da sem ostal na poti, le Fabij je ostal pri kobili s prednjim delom voza. Ko smo se po prvem presenečenju zbrali, smo ugotovili, da se je že zelo stemnilo in da bomo le s težavo zbrali ves tovor, ki se je bil stresel po bregu. Z največjo muko smo se dotipali do raznih predmetov in jih znosili na pot. Pri urejanju voza pa smo ugotovili, da smo zgubili zagozdo, ki veže prednji del voza z zadnjim. Na iskanje tega majhnega predmeta nismo mogli misliti, v bližini pa tudi ni bilo nobene hiše,

kjer bi lahko dobili pomoč. Spomnili smo se na staro puško; sneli smo ji zapirac in porabili udarno iglo namesto izgubljene zagozde. Po treh urah naporega dela smo zopet krenili naprej. Pri vsem tem pa smo ugotovili, da smo imeli v nesreči čudovito srečo, ker se nam ni nič polomilo in so ostala cela še stekla v okencih. To je bil eden tistih čudnih naključij, ki smo jih partizani često doživljali in ki se z navadno logiko ne dajo obrazložiti.

Pred nami pa je bil še najtežji klanec in niti pomislili nismo, da ga Tratnikova kobila ne bo zmogla. Ko je naposled obstala, kljub vsej svoji dobri volji in naši največji pomoči pri porivanju voza, smo zašli v novo težavo. Pomislili smo, kaj neki menijo tovariši, ki so nas pričakovali, in kaj bo rekla naša Pavla. Ni kazalo drugega, kakor da smo poslali Dušana in Fabija po pomoč k tovarišem, z Vidom pa sva ostala na straži pri vozu. Tovariša sta se vrnila šele zjutraj s parom volov in večjim vozom. Hitro smo preložili vso ropotijo in nato je vse skupaj šlo naglo in veselo proti cilju. Z Vidom pa sva prevzela nalogo, da vrneva gospodarju kobilu in voz, za katera je bil upravičeno že v velikem strahu. Tudi midva sva si pošteno privoščila zasluženi počitek, saj nisva ponoči nič spala. Zarila sva se v seno na Tratnikovem skednju in spala do večera.

Velika in bogata je zgodovina bolnišnice Pavle — tiste partizanske bolnišnice, ki je ležala v tako nedostopnih in čudovitih divjih predelih v okolici Idrije pod strminami Golakov in Mrzle rupe in ki je rešila življenje stoterim partizanom. Danes žal spominjajo nanjo samo še zadnji strohneli ostanki.

MLADINSKI KOTIČEK

Jože Čar

SPOMINI NA ČRNO GORO

Le malokdo ve, da imamo tudi v Idriji zelo delavno Jamarsko podružnico, ki deluje v okviru Društva za raziskavanje jam Slovenije v Ljubljani. Naše delo je ostalo v Idriji nekam neopazeno kljub temu, da imamo v idrijski okolici do danes že 69 raziskanih in izmerjenih jamskih objektov. Poleg raziskav v naši najbližji okolici se udeležujemo tudi vseh večjih akcij matičnega društva in Inštituta za raziskavanje krasa SAZU iz Postojne. Letošnje poletje se nam je ponudila priložnost, sodelovati v letošnji največji jamarški akciji.

Društvo za raziskavanje jam Slovenije je sklenilo z Zavodom za geološka in geofizična raziskavanja v Beogradu pogodbo o raziskavi jame Duboki blizu Njegušev nad Kotorom. Pročevali naj bi količino vode v jami in možnosti

za napeljavo vode v Kotor. K tem raziskavam je društvo povabilo tudi dva naša člana. Tako sva iz Idrije odpotovala jamomerec Tone Troha in jaz.

Do Reke sva potovala sama. Tu pa se je zbrala celotna sedemčlanska ekipa jamarjev iz Ljubljane, Vrhnike, Postojne, Kopra in Idrije. Na ladji smo se kmalu dobro spoznali in postali prijatelji. Prijateljstvo in dobra mera požrtvovalnosti pa sta dve glavni lastnosti jamarjev in prav teh dveh naši ekipi ni manjkalo.

Ni bolj moreče stvari, kakor je potovanje z velikim kupom prtljage in po dveh dneh vožnje smo bili zadovoljni, da se lahko nekoliko odpočijemo v Hercegovnem. Tu smo namreč čakali na ladjo, ki naj bi nas prepeljala do Kotora. Kljub temu, da je bilo potovanje utrudljivo, ne morem reči, da je bilo zame dolgočasno. To je bilo moje prvo potovanje skozi Dalmacijo. Kratki postanki v Zadru, Sibeniku, Splitu, Hvaru in Dubrovniku so mi omogočili, da sem obalo in mesta kolikor toliko spoznal. Domačine pa sem

prvič spoznal v Hercegovnem — a ti stiki niso bili pristni, saj je Hercegovni močan turistični kraj. Pravo sliko revnega črnogorskega življenja sem spoznal šele čez nekaj dni pod Lovčonom.

Ladja, s katero smo se vozili proti Kotoru, se je ustavljala ob vsakem najmanjšem naselju. Za nas je bilo to ugodno, saj smo si lahko natančno ogledali celotno Boko Kotorsko. Pri Risnju nam je vzbudila pozornost velikanska odprtina približno 20 metrov nad morjem. To je bruhalnik Sopot, ki smo ga nekaj dni pozneje tudi obiskali. Ob velikih nalih bruha do 80 kubičnih metrov na sekundo in tvori 20 metrov visok slap, ki pada naravnost v morje. Ob našem obisku ni bruhal in prišli smo preko 100 metrov v notranjost do 11 metrov globokega jezera.

Pred Kotorom smo opazovali še en jamski objekt — Peč pri Pestin gradu. Ta jama je po nastanku nekdanji požiralnik. Ze ob prvem pogledu nam je zbudil spoštovanje in po drugi strani tudi strah. Velikanski vhod se takoj razširi v 50-metrsko dvorano, na dnu pa se nadaljuje v navpičnem, okrog 100 metrov globokem breznu. Brezno nam je naredilo pozneje precej preglavic. Raziskali smo ga le delno, ker nam je zmanjkalo lestvic.

Ob prihodu v Kotor ni bilo časa za ogled mesta. Takoj smo se odpeljali do naše baze v Krstacu, ki leži v višini 900 metrov pod Lovčonom in ima zato čudovit razgled po vsej Boki. Tik ob njej je rojstna vas velikega črnogorskega pesnika Njegoša. Vas Njeguši leži na robu Njeguškega polja, ki je zelena oaza sredi razjedene in razdrapanega kamnitega morja pod Lovčonom. Temu primerno je tudi življenje ljudi, ki se svoje revščine zaradi poplave tujcev vedno bolj zavedajo.

Za jamarje pa je tu pravi raj in ponekod je na kvadratnem kilometru do 20 jam. Tako smo mi v dveh tednih raziskali 23 jam. Upoštevati pa je treba, da smo se več kot teden dni mudili v Dubokem dolu — cilju naše odprave. Raziskavanje tega 320 metrov globokega brezna naj opišem natančneje. V njem se je dogodila ena prvih jamskih nesreč pri nas.

Po načrtu in opisu brezna smo sodili, da ni nevarno; kmalu pa se je pokazalo, da je mnogo nevarnejše in težje, kakor smo mislili. Po prvem spustu do globine 120 metrov smo ugotovili, da nas je za tako težko in nevarno delo premalo. Prisiljeni smo bili plezati po nekaterih odsekih nezavarovani. To je sicer po jamskih predpisih prepovedano, toda tu ni bilo izbire.

Naša neprevidnost se nam je že pri drugem spustu maščevala. Po 15 urah naporega dela je pri nezavarovanem plezanju jamomercu Tonetu spodrsnilo in padel je dobrih 9 metrov na skale. Ker smo bili vsi precej utrujeni, smo dvomili, da ga bomo lahko sami spravili iz jame. Vodja ekipe Egon Pretner se je nezavarovan odpravil iz globine 120 metrov po pomoč in se prebil okrog dveh ponoči iz jame. Medtem smo pričeli ostali z reševanjem in po štirih urah je bil ponesrečenec zunaj.

V naslednjih dneh se nam je posrečilo prodreti do končnega sifona in hidrolog je ugotovil, da za napeljavo vodovoda ni dovolj vode. Jame zato nismo merili. Bilo pa bi tudi preveč zamudno, saj bi potrebovali za tako delo mesec dni požrtvovalnega truda.

Vsi pa smo želeli, da bi delo čimprej končali, zato smo takoj pričeli z izvlačenjem materiala. To pa je najtežje in najbolj zamudno jamarско delo. Poleg tega pa nam je nagajalo še vreme. Po močnem nalivu so podzemski tokovi močno narasli in pri izvlačenju materiala se je

bilo treba prebijati skozi slapove. Naporu se je pridružil še občutek, da se kopljemo v vodi s temperaturo 6 do 7 stopinj, kar je našo ljubezen do nadaljnjega raziskovanja močno ohladilo.

Preostale dni smo potem posvetili še raziskavanju manjših jam in spoznavanju okolice. Težko je reči, da si bil v Črni gori, če se nisi povzpel na Lovčen. Nanj so Črnogorci zelo ponosni in so upravičeni. Pogled, ki se odpre z vrha, je edinstven. Skoraj celotno Črno goro imaš pred seboj. Od Skadrskega jezera in Titograda do Cetinja, preko Boke Kotorske do Orjena z močnim Durmitorom v ozadju. Pa še eno posebnost ima Lovčen — to je Njegošev mavzolej. Lepo urejeni grob privablja mnogo tujcev. K temu pripomore tudi avtomobilska cesta, ki je speljana tik pod vrh. V zadnjem času dela družbo mavzoleju tudi poskusni televizijski sprejemnik.

Kljub temu, da nismo ugotovili tega, kar smo želeli, smo se vračali zadovoljni. Opravili smo veliko delo, kljub temu pa je ostalo še vedno ogromno neraziskanih jam in jamarje čaka v Črni gori še precej let trdega dela.

MLADINA IN SOCIALISTIČNA STVARNOST

Izbral sem ta naslov, ker menim, da je problem odnosa mladine do naše družbene stvarnosti najbolj aktualen. Skušal bom prikazati, kakšen je odnos mladine do naše stvarnosti in kdaj bomo lahko govorili, da je mladina, ki živi v socialistični državi, v najširšem pomenu besede res socialistična. Hkrati bi opozoril na nekatera mnenja, ki se pojavljajo v Ljudski mladini o tem vprašanju. Seveda so moji pogledi na ta problem bolj ali manj subjektivni.

O mladini in njenem odnosu do naše stvarnosti in socializma se slišijo včasih prav nasprotujoča si mnenja. Po eni strani govorimo ob kakih uspehih, na primer delovnih akcijah na avtomobilski cesti, o predanosti naše mladine socialistični stvari, njenem elanu v borbi za napredek in podobno, po drugi strani pa se na raznih konferencah včasih slišijo mnenja, da je mladina nezainteresirana za naše družbene probleme, da gleda vsakdo le nase, da išče vzore na zahodu.

Socialistična stvarnost je danes pri nas dejstvo, ki ga je mladina sprejela. Pri mladih ljudeh ne najdemo več toliko sovražnega zadržanja do naše stvarnosti kakor pri nekaterih malomeščanskih in kmečkih plasteh, pri katerih izvira od tod, ker socialistična družba preprečuje na zahodu tako opevano svobodno privatno iniciativo. Ravno tako je mladina sprejela nove odnose med ljudmi, ki starejše marsikdaj še vedno motijo. Torej se je naša mladina spoprijaznila z našo stvarnostjo in si skuša v njenih okvirih ustvariti svojo eksistenco. Pri presojanju naše mladine moramo vedno izhajati s tega stališča.

Kako naj potem gledamo na stvari, kakor so na primer rezultati lanske ankete Društva za filozofijo in sociologijo med našimi maturanti, iz katere sledi, da ima le majhen odstotek (9%) naših maturantov za najvišjo vrednoto žrtvovanje za družbene ideale; dalje nezainteresiranost za politično-ideološko delo, na pojave, da s mladina ne udeležuje kakih proslav in so zato prizadeti mladinski funkcionarji obupani, češ da je mladina nezainteresirana, pasivna, brez mladinske zavesti.

Ni se treba bati! Napredni stvari, kakor je boj za socializem, ne bo zmanjkalo ljudi, ki bi bili pripravljeni žrtvovati svojo srečo za ideale skupnosti ali bolje, ki bi našli v žrtvovanju za

te ideale svojo srečo. Toda da bi bilo to žrtvovanje za družbene cilje splošen pojav pri mladih, je možno sama takrat, kadar le-ti ne morejo svojih osebnih idealov ustvariti drugače, kakor da skupaj z vso družbo zrušijo ovire, ali da zgrade nekaj, kar tudi njim omogoči uresničevanje življenjskih ciljev. Pri nas pa nismo več v času borbe proti kapitalizmu, niti v času prve petletke ali v razmerah kitajskih »skokov naprej«, zato od mladine, mislim večine, tega ne moremo pričakovati. Mladina se čuti v naši družbi eksistenčno vendarle bolj ali manj gotova, tako da si skuša vsak mladinec s a m zagotoviti existenco, ne da bi zato rabil mladinsko zavest in Ljudsko mladino. Zato je tudi tam, kjer LM ni našla mesta za svoje delo, popolna nezainteresiranost zanjo. Mladinec se bo čutil povezanega z organizacijo, če mu ta tudi kaj nudi. Tako se zgodi, da v podjetju iz mnogo mladine ni mogoče ustvariti aktiva iz enostavnega razloga, ker mladine ni mogoče zbrati. In kaj naj bi ta aktiv delal, če bi ga slučajno uspelo ustanoviti: pobiral bi članarino, priredili bi kak ples, športno tekmovanje, predavanje in to je vse. Kaj naj bi mladina vezalo na aktiv — članarina prav gotovo ne, ples si lahko v mestu sam poišče, za šport so tako društva, predavanja — kolikor ga zanimajo kaka vprašanja, ima časopise in radio.

Funkcionarji pa tožijo, češ da so mladinci, celo mladi komunisti, brez mladinske zavesti. Po drugi strani pa navajajo za vzgled kak aktiv na vasi, ki prireja igre, tekmovanja in podobno. To primerjanje pa je vzdihovanje za starimi časi, ko je bila mladina prisiljena sama organizirati zabavo, če se je hotela zabavati. A tudi na vasi bodo te razmere kmalu prešle, kolikor že marsikje niso: motorizacija, televizija bodo prej ali slej izpodrinile mladinsko kulturno delo na vasi, kakor so ga povečini v tej stari obliki že v mestih.

Toda ali naj se zdaj postavimo na stališče, da je mladina v socialistični družbi že samo zato, ker živi v taki družbi, socialistična, pa naj bo že kakršnakoli. Vsak mladinec, ki se v svojem podjetju, šoli ali kje drugod trudi, da bi čimbolje opravil svoje delo in bil seveda s tem tudi bolje plačan, je hkrati že pristaš socializma, saj oddaja del svojega dela tudi skupnosti. In to naj bi bilo vse, kar družba od njega pričakuje. Vsakdo se bo torej trudil za dvig svojega lastnega standarda in hkrati tudi za dvig skupnega standarda in s tem bo že vse v redu. To bi pomenilo, naj si vsakdo sam, ne glede na skupnost, skuša ustvariti svoj življenjski položaj, skupina izbrancev, ki naj bi predstavljali skupnost, pa bi skrbela, da bi bile te težnje posameznikov v skladu z interesi celote.

Kam to mišljenje, ki ga del mladine zastopa, vodi? Kakšna je potem razlika med našim mladincem in mladincem v kapitalistični državi? Oba se trudita za svoj osebni uspeh ne glede na skupnost, loči ju le razlika v gnotnem položaju. Gotovo pa je gnotni položaj delavca v visoko razviti kapitalistični državi vendarle boljši kot pri nas. Ker ne vidi razlike med svojim položajem in položajem mladine na zahodu, hoče tudi sam, ne glede na drugačne razmere pri nas, imeti enak gnotni položaj, konkretno vso in televizor, in posnema navade svojega vzornika na zahodu.

S tem seveda pride do trenj med njegovimi interesi in možnostmi naše skupnosti: posledica je nezadovoljstvo in gledanje na zahod. Ker smo poleg tega navajeni, da je desetletja vse novo, moderno prihajalo z razvitejšega zahoda, posne-

ma tudi pojave, ki niso le izraz višje civilizacije, ampak krize, v katero je zašel kapitalistični sistem. Skrajni, anarhistični individualizem, pasivnost do družbenega dogajanja, ki sta na zahodu nujna posledica borbe s komolci za prostor na soncu na eni strani in nesposobnost ter nemoč za poseganje v družbeno dogajanje na drugi strani, sprejema del mladine, predvsem mestne, za nekaj najmodernejšega.

Skratka, mišljenje, da je dovolj, če mladinec dela tako, kakor da bi se trudil le zase ne glede na skupnost ter da je naša družba že tako urejena, da se interesi posameznikov in skupnosti skladajo, vodi v individualizem. Ker pa ima ta svoj vzgled v ureditvi na zahodu, povzroča seveda nezadovoljstvo z našo družbeno stvarnostjo.

Od mladine torej ne moremo pričakovati, da bo njeno vodilo le delo za skupnost, saj je jasno, da je glavno gibalno delovanje povprečnega mladinceva stremenje po osebni sreči. Gotovo je, da to stremenje tudi v naši družbi ne sovпада vedno z družbenim dogajanjem in povzroča nezadovoljstvo. In prav je, da je mladina tudi nezadovoljna, saj prav ta nezadovoljnost s položajem povzroča tok dogajanja. Toda le, če mladina skuša vskladiti svoja stremjenja s težnjami družbe, ne pa da jih skuša uveljaviti mimo nje. In to možnost pri nas mladina ima. Prav po tem se loči položaj naše mladine od mladine kapitalističnih držav. Ves naš družbeni sistem, posebno pa sistem družbenega upravljanja, omogoča mladini, da uveljavlja svoje težnje v podjetju, komuni, organizacijah in drugod. Zal teh možnosti mladina še ne izkorišča dovolj, ker je to pač nekaj novega in ji zato tudi manjka znanja. Prav zato se kljub formalnim možnostim, da vsi sodelujejo pri upravljanju, stvari marsikdaj odločajo le v ozkih krogih ljudi. Mladina si potem seveda misli, da je vse že tako nekje »zgoraj« zmenjeno ter da je zanjo najbolje, če molči, dela svoje in se ne zmeni za dogajanje v družbi.

Glavna naloga LM je, da usposobi mladino za družbeno upravljanje, tako na šolah kakor v podjetjih in zadrugah.

Kajti ko bo mladina vedela in čutila, da lahko in mora aktivno vsklajevati svoje interese z interesi skupnosti in bo to tudi delala, bo imela tudi pravičen odnos do socialistične stvarnosti.

Marko Kerševan

LIK MLADINCA V SOCIALISTIČNI STVARNOSTI

Težko je reči, kakšen je lik mladincev v naši stvarnosti in v čem se razlikuje človek, ki ima danes 20 let, od človeka, ki jih je imel pred dvajsetimi leti, ker mi, mladi, vemo samo za svoj čas, stari pa le preradi govore, da je današnja mladina pomehkužena in pokvarjena. Res pa je, da dosti današnje mladine živi med starim in novim, brez cilja. Mnogo jih je, ki mislijo, da današnji čas ne ustvarja junakov. Tudi jaz sem mislila, da resničnih junakov danes ni več. Toda spoznala sem človeka, ki me je uveril o nasprotnem. Ta človek se imenuje Andrej Gornik in mu je danes osemindvajset let. Povedala vam bom zgodbo o njem, zgodbo, ki se morda sliši neresnična, pa se je vendar v resnici zgodila.

Anka je bila že od nekdaj moja najljubša sestrična. Pet let je starejša od mene in odšla je v gimnazijo štiri leta pred mano. Njihova vas ni daleč od naše in velikokrat sem bila pri njih. To je vas, precej podobna naši; na vsakem hribu dve hiši — ob cesti cerkev in gostilna, malo naprej, na križišču pa novo zgrajeni zadrugi

dom. Anka je bila s trdne kmetije; doma so ji dajali dovolj denarja in res ji ni bilo treba več kakor malo okusa, pa ni bila več niti malo podobna dekletu z vasi. Bila je lepo, veselo dekle; učila se je dobro, rada je hodila v kino in rada je plesala. Imela je fanta, plavalasega Madžara, ki je kdo ve kako zašel v Ljubljano in bil idol vsaj polovice razreda njenih sošolk. Skratka: v ničemer se ni razlikovala od drugih deklet.

In v to njeno veselje je nekega dne nenadoma padlo nekaj besed v brzoglavu: »Pridi takoj. Stane mrtev!« Stane je bil njen edini brat. Prvi trenutek ni mogla verjeti in še ves čas, ko je sedela v vlaku, si je dopovedovala, da so jo hoteli prestrašiti in da jo čaka kaj zelo lepega. Toda ko je videla pred sabo mrtvi bratov obraz, se je vsa grozna nesreča v vsej svoji resničnosti odprla pred njo. Žalost staršev je bila nevzdržna; bil je njihov edini sin, edini otrok, ki jim je ostal na kmetiji. Na kmetih je še zmeraj živa tista strastna ljubezen do zemlje. Kmet umre lahko, če ve, komu je pustil svojo zemljo. Zato je razumljivo, da sta Kalanova v svoji žalosti pozabila na svet. Anka ves čas ni zajokala. Nekdo je moral ostati trden in ostala je ona. Ne vem, kako je to zmogla, zakaj zlepa ne bi našli brata in sestre, ki bi se bolje razumela, kakor sta se Anka in Stane. V mojih očeh je postala svetnica, ko so mi povedali, kaj je storila potem. Dva dni po Stanetovi smrti je rekla staršem, da se je odločila, da ostane doma; čeprav Staneta ni, kmetija ne sme priti v roke tujcem. Zjokali so se, rekli, da ni treba njene žrtve, a v srcu so jo vendarle s hvaležnostjo sprejeli. Ostala je doma. Ko sem jo srečala mesec dni pozneje, ni bila več podobna sama sebi. Shujšana, blede, s tisto strahotno odločnostjo v očeh, da sem jo komaj spoznala. Človeku, ki se je navadil živeti v Ljubljani, ni lahko v taki vasi, kakor je njihova. Toda hotela je vztrajati. Čez leto dni je celo pristala, da se poroči s fantom, ki je bil staršem všeč. Poznala sem tudi njega. Ni bil napačen fant, toda prav dobro sem vedela, da ga Anka ne bo nikoli imela rada. Od tiste strahotne energije, s katero se je bila vrgla v delo, pa je ostalo prav malo, njene moči so bile pri kraju.

Tedaj se je nenadoma vse spremenilo. Neke nedelje se je ustavil pred njihovo hišo tujec in vprašal za Staneta Kalana. Anka mu je povedala in nato jo je poprosil, naj mu pokaže njegov grob. Šla je z njim do cerkve. Bila je pozna jesen in siva okolica je bila neznansko žalostna. Tujec je dolgo brez besed stal poleg groba, pod tistim žalostnim nebom. Potem je vprašal: »Ali ste vi dali napisati to?« Namesto običajnega »Počivaj v miru!« je stalo na spomeniku: »Človek umre, njegova dela živijo.« Anka je pokimala, zadržujoč solze. Tujec je še malo postal, potem se je molče obrnil. Ko sta se vračala, ji je povedal, da je bil Stanetov prijatelj. Spoznala sta se pri vojaki in on mu je obljubil, da ga neko obišče. In zdaj je izpolnil obljubo.

Na razpotju se je okrenil in dejal: »Na svidenje!« ne da bi se ustavil. »Kaj ne greste z mano?« se je začudila. »Čemu? Nič nimam iskati tu!« »Prav,« je rekla ona s proč obrnjenim obrazom, »jaz pa sem mislila, da mi boste prijatelj.« Nenadoma se je vrnil k njej, ji ponudil roko in dejal odkrito: »Če potrebujete prijatelja, sem tu!«

Tako je prišel Andrej h Kalanovim. Bil je pravzaprav nesrečen človek, brez svojcev, odraščal je brez ljubezni in brez zaupanja v ljudi; večkrat je padel in zašel, toda navsezadnje se mu je le posrečilo najti pot. Napravil je bil kmetijsko šolo in bil v službi nekje na Štajerskem. Nikogar ni imel tam, da bi ga bil moral

zapustiti, zato se je v hipu odločil. Napravil je prošnjo in drugi dan je že imel službo kot kmetijski tehnik v njihovi vasi. Naslednji teden je prinesel svoje stvari, se vselil v sobo, ki je bila prej Stanetova, in obesil svoj usnjeni jopič na žebelj v veži — tam je poslej zmeraj visel.

Potlej je pričel delati. Ne morem reči, da je bila vas deset let po vojni prav taka kakor pred njo. Toda v vasi, kjer stoji vsaka hiša zase, je težko. Kmalu po vojni so si zgradili zadružni dom z veliko, lepo dvorano; imeli so živahnega učitelja, ki jim je spravil nekaj iger na oder, in imeli so tajnika, ki jih je znal tako navdušiti, da so napravili neskončno prostovoljnih ur za svoj zadružni dom — toda zdaj že davno niso imeli več ne enega ne drugega. Učiteljica je bila že dolgo ista; bila je zelo nesrečna ženska in se ni utegnila ukvarjati z drugimi — tako je v resnici njihovo kulturno življenje obstajalo iz nekaj žalostnih proslav ob državnih praznikih. Ljudje so živeli bolj sami zase. Zadrugo so vodili trije ljudje, ki so bili dovolj sposobni, da so nekako hodili za napredkom — počasi in v zaostanku, pa vendarle.

Andrej se je dela lotil odločno. Najprej je očistil pisarno. Treba je bilo preurediti vse. Andrej je začel čisto od začetka. Uredil je stare račune, stare zapiske. Zvečer je prihajal, ves utrujen, toda še zmeraj navdušen in nepopustljiv. Anka ga je zmeraj čakala, da mu je dala večerjo. Jedel je in na vsem lepem odložil žlico: »Toda, bog se vas usmili, kaj ste sploh delali? Saj nimate nič, kje imate kaj?« Potem je spet jedel dalje in pripovedoval, kaj so delali v pisarni. Anka se je smehljala in ob njegovi moči so se tudi njej vračale moči in zaupanje v življenje.

Seveda je bil Andrej že drugi dan smrtni sovražnik vsem v pisarni, posebno še knjigovodkinji. Le-tej se je bilo deloma zaradi prikupnosti, deloma zaradi energičnosti posrečilo dokopati se do nekakega vodilnega položaja. Andrej pa je zahteval vse podrobnosti; hotel je ugotoviti vsak zabrisan datum, vsako nejasno številko. Peti dan knjigovodkinja ni prišla v pisarno, sporočila je, da z Andrejem ne bo delala. Andrej je prišel ves razgret domov. »Noče delati z mano, pravi,« je pripovedoval, medtem ko je jedel. »Prav. Dokler ne najdemo nekega drugega, bom pač jaz prevzel to. Meni nič mar, če gredo vsi. Jaz bom ostal, dokler ne napravim vsega!« Anka mu je stisnila roko, toda v srcu je začutila majhen zbudiljaj sebičnosti. Andrej je obljubil, da bo pomagal nji, zdaj pa ga sploh ni videla drugače kakor zvečer, ko ga je počakala z večerjo.

Drugi dan je Kalanovka rekla Anki, naj Andreju pokaže vrata: »Nočem se bosti z ljudmi zaradi tega čudaka!« Anka je vedela, da mama ne mara Andreja, ker je bil prve dni, ko je bil prišel, porušil tisti oltar spominov na Staneta. Res je celo mama nekam pozabila na nesrečo, odkar ni bilo zmeraj pred očmi tistih Stanetovih reči, toda zamerila je Andreju. Anka je razumela, da se mora zdaj postaviti zanj. Niti misliti si ni mogla, da bi ga ne bilo več. Res ni imel časa zanj, toda treba ji je bilo samo pogledati na njegov jopič, ki je zmeraj visel na žebelju v veži, pa se je čutila potolaženo in močnejšo.

Po desetih dneh tiste borbe se je knjigovodkinja spet vrnila. To je bila prva Andrejeva zmaga.

Pomlad je bila še daleč in Andrej je nekega večera pregovoril učiteljico, naj jim pomaga, da še pred pomladjo spravijo nekaj na oder. Pristala je; njena veljava je bila potrebna, da so

se prvič zbrali, potem pa je prevzel vso reč Andrej in dobršen del naložil tudi Anki. Anka ni hotela igrati, ker je bilo šele dobro leto od Stanetove smrti, Andrej pa jo je prepričal, da jih je vodila. Igro so igrali neko pusto nedeljo v marcu. Takrat sem bila tudi jaz pri njih in spoznala sem Andreja. Po vsem, kar mi je Anka pripovedovala o njem, me je na prvi pogled skoraj razočaral. Predstavljala sem si ga kakor kup energije, že na pogled nedostopnega, vzvišenega, nadzemskega; pa ni bil tak. Bil je čisto navaden fant, na pogled malce starejši od svojih let, plavalas, prijeten, imel je nenavadno lepe zobe in kadar se je nasmehnil, se je čudno pomladil in njegov obraz je dobil tako pristrčne poteze, da si se mu moral nehoti nasmehnuti: Rad je plesal; rad je pripovedoval vesele zgodbe in kadar je bil razburjen, je prav lahko šepal. »Veliko dela imate najbrž?« sem mu rekla, ko sva plesala. Nasmehnil se je na svoj pristrčen način in mi pričel razlagati, kaj vse je še treba napraviti. Tedaj sem pričela razumovati tisto njegovo moč, ki se ji nihče ni mogel upirati.

Po tistem dolgo nisem bila pri njih. Andrej je delal, so mi pravili in Anka me je nekoč obiskala v mestu in mi povedala, da je dela zmeraj več. S pomladjo je bilo treba začeti s kooperacijo. Imeli so nekje še star traktor, Andrej je nakupil nekaj priključkov, nekaj pa si jih je sposodil in, ker ni bilo nikogar drugega, je sedel na stari, škripajoči stroj in hodil od kmetije do kmetije. Zvečer se je vračal blaten in truden, a z očmi, ki so uporno žarele. Kmetje so mu počasi začeli zaupati, čeprav si niti niso hoteli priznati tega. Andrej je naročil nekakšna semena in sadike in pripravil nekakšne pogodbe. Kmetje so kleli, toda bolj iz navade kakor iz prepričanosti. Vedeli so, da bodo navsezadnje vendarle napravili po njegovem, zakaj on je zmeraj naredil, kar je hotel narediti, pa čeprav je bilo na prvi pogled nemogoče.

1. septembra naj bi praznovali desetletnico zadrave. Andrej je že dolgo navdušeno govoril o tem. Ves se je zakopal v misli, da mora biti proslava kar najbolj sijajna in govoril je o njej tako ognjevit, da se je celo Anka, ki se je jezila nanj, ker ni nikoli imel časa zanjo, ogrela in kmalu sta govorila o »naši proslavi«. Težko je bilo dobiti toliko ljudi, ki bi poleg poletnega dela hoteli delati še za proslavo. Andrej je dal razobesiti povsod plakate, ki so vabili na veliko »mladinsko zborovanje«. Na zborovanju so bili poleg njega in Anke še trije ... Andrej je skoraj jokal od razočaranja. Ni si hotel priznati, da je to poraz. »Prišli bodo, če ne danes, čez teden dni; toda to je spet teden dni in potem še teden in kdaj potem začnemo?« Toda prepričan je bil, da bo uspel.

Nekaj dni zatem je bila Anka pri meni v mestu. Prosila me je, če ji pomagam izbrati igro, ki bi jo lahko igrali. Toda ne kake »Županove Micke« in tudi ne kake »Verige«, nekaj velikega, nekaj, da bo vzgalo. Dolgo je izbirala. Nazadnje je vzela »Krefljevo kmetijo«. Začudila sem se in požrla misel, da bo to delo prav gotovo propadlo. »Toda to je naše, to bo povedalo svoje,« je rekla, »prepričana sem, da bo Andrej zadovoljen.«

Andrej je bil seveda zadovoljen. V dveh tednih se mu je tudi posrečilo zbrati toliko ljudi. Neznansko težko je bilo, imeti vaje zvečer, ko so bili vsi zbiti od težkega dela in so jim oči same lezle skupaj; Andrej in Anka sta morala ustvarjati razpoloženje, čeprav sta bila sama prav tako zbita in trudna. Toda nekdo je moral biti trden — in kdo drug kot onadva?

Po vasi so veliko govorili o ljudeh, ki so živeli na Kalanovini. Najprej seveda čenče; dogovor med Anko in Logarjevim, ki so ji ga pripisovali za ženina, se je razdril; zakaj neki, če ne zaradi Andreja? Andrej je bil komunist in je čisto javno delal propagando za Partijo, Anka pa tudi ni več hodila v cerkev. Kako moreta Kalanova dva, ki sta vendar dostojna in pobožna človeka, trpeti kaj takega. Komaj malo več kakor leto dni je, kar je umrl Stane; Anka se je resda še zmeraj oblačila v črno, toda njena kamra je komaj nekaj korakov od Andrejeve, kako bi verjeli, da ni med njima nič? V resnici pa si Anka ni nikoli mogla predstavljati, da bi ji Andrej pomenil kaj več kakor dobrega prijatelja. Ni si mogla predstavljati, da bi ga ne bilo več; čeprav je bil zmeraj zaposlen, je ob njegovi trdnosti tudi ona začutila, da je življenje vredno, da ga človek živi.

V začetku avgusta so z igro že dobro napredovali. Neke nedelje popoldne so dolgo imeli vaje, potem pa jim glas godbe, ki je prihajal z veselicega prostora, ni dal več obstanka. Andrej je smehljaje dejal, da bodo vaje nadaljevali drugič. V hipu so se vsi izgubili, ostala sta samo Anka in on, da bi pospravila. Andrej se je ustavil pri oknu, z žarečim obrazom, z nogo si je pritiral takt. Nenadoma se je okrenil: »Anka, pridi, greva plesat.« Obstala je s smehljajočim izrazom na ustnicah. Koliko časa že ni plesala! Nenadoma pa so se ji ustavile oči na njenem črnem krilu, ki ga je še zmeraj nosila. Andrej je stopil k njej in jo objel okrog ramen: »Pridi.«

Otresla se ga je s sunkovito kretnjo. »Ti nisi izgubil brata!« je rekla sovražno skozi stisnjene zobe. Obstal je nekaj trenutkov, potem pa se je obrnil in počasi odšel. Poslušala je njegove korake, ki so zamirali na stopnicah. Zavedela se je, da je bila krivična. Pohitela je za njim, toda ob plesišču je obstala. Andrej je plesal. Naglo se je obrnila in zbežala, s silo zadržujoč solze. Doma se je vrgla na posteljo, dušila jok z blazinami in v mislih obupala in obsipala Andreja z neupravičenimi očitki. Dopovedovala si je, da ga sovraži in ko je zunaj zaslišala njegove korake, je sama sebi utajila občutek zadovoljstva.

Andrej je vstopil in postal pri vratih. Potem je dejal hripavo:

»Nikar se ne boj, ničesar ti ne bom storil. Samo prišel sem te prosit odpuščanja. Ni res, kar si rekla, Anka. Samo jaz sem človek, razumeš, čisto navaden človek in ne morem pozabiti tega. Žal mi je, če si mislila drugače; jaz se ne morem spremeniti. Če ne moreš razumeti tega, rajši pojdem.« Anka je vstala. »Nikamor ne pojdeš, Andrej. Ti si tu doma. Ostani tu, pri meni, če hočeš.«

Po vasi so se čenče še pomnožile, ko je Anka slekla črtno in živela čisto odkrito z Andrejem. Nista skrivala in se tudi nista menila za govorice. Delala sta. Dela je bilo veliko in vse je še zmeraj ležalo na njima, čeprav so tudi igralci »Krefljeve kmetije« počasi spoznavali, kje je treba prijeti za delo. Andrej je imel v načrtu še mnoge stvari, nekaj naj bi naredili takoj, nekaj kasneje, toda čim več bi napravili takoj, tem manj bi ostalo za druge. Nekaj pa si je Andrej vtepel v glavo: da oživi in razširi partijsko organizacijo, ki je v večnem delu zaspala. Vaje za »Kreflje« so postale kaj primeren čas za agitacijo. Treba je bilo vso stvar napraviti zanimivo in Anka je morala pomagati. »Ti, ki si študirana,« je govoril Andrej in ona je nosila iz mesta knjige, jih prebiral in izbirala stavke, ki bi bolj vžgali.

Prvi september, dan, ki so ga določili za proslavo, se je bližal. Prikrita sovražnost proti Andreju je naraščala. Po vasi so govorili, da jim Andrej speljuje otroke in so jim prepovedali hoditi na vaje. Vsakokrat je kdo manjkal; toda drugič je po navadi pobegnil in prišel. Samo eden ni hotel več hoditi; imel pa je še manjšo vlogo in so ga naglo zamenjali. Zadnje dni so delali pozno v noč. Najprej vaje, potem kulise pa luči pa oder. Andrej je hotel, da bi bilo vse v najlepšem redu. Ni hotel odnehati in počasi so se vsi mladi nalezli njegove nepopustljivosti. Zvečer kar niso hoteli iz dvorane; še to manjka in še tega je treba...

Usodni dan je bila topla, prijazna septembrska nedelja. Prišli so vsi vaščani; čeprav so sovražno gledali Andreja, so le vedeli, da zmeraj izpelje do konca stvar, ki se je je lotil. Igralci so končevali zadnje priprave; bili so si svesti zmage, obrazi so jim žareli...

Igra je res uspela. Posebno Andrej, kot stari Krefl, je navdušil gledalce, da so dolgo ploskali. Anka je bila bleda in utrujena; med igro ji je bilo slabo. Vedela je, kaj to pomeni, pa ni hotela povedati Andreju; bala se je, da bi ga to motilo. Nalašč se je delala posebno veselo, in čeprav se je enkrat sredi odra morala nasloniti ob mizo, da ni padla, je vzdržala.

Po predstavi je Andrej stopil pred ljudi in slovesno oznanil, da so v počastitev desete obletnice svoje zadruga tudi sprejeli v Zvezo komunistov nekaj novih članov. V dvorani je nastala smrtna tišina, ko pa so začeli izbranci stopati na oder in s sijočimi obrazi stiskati roko Andreju, je zašumelo. Marsikdo si ni upal povedati doma in zdaj je bilo vse razburjeno. Ljudje so vpili in nekateri celo preklinjali Andreja; stara Ruparjeva je zajokala, ko je zagledala svojega sina Feliksa med njimi... Tam zadaj je star kmet, Dolenc, tulil živio, ploskal in vpil: »Bravo, Andrej, bravo! Odlično si izpeljal to!« Bil je najpremožnejši kmet v vasi in tudi na moč sovražen Andreju, toda ni se mogel vzdržati. Mnogi so čutili isto, priznati so si morali, da je Andrej vendarle na moč sposoben in da je danes zmagovalec, pa niso hoteli priznati na glas...

Potem so imeli svojo prvo svečano sejo. Andrej je žarel. Od zunaj so vabili zvoki godbe,

pa se nobeden ni dvignil. Resno so poslušali Andreja, ki jim je razlagal njihovo bodoče delo. Glavno je, imeti cilj in potlej ga doseči za vsako ceno, je dejal, vse drugo pride samo po sebi.

Naslednji teden sta se Anka in Andrej poročila. Poroka je bila tiha, brez hrupa. Stara Kalanova je jokala. Bolje, da bi ne bila ostala doma, kakor da pride grunt v tako brezverske roke, je rekla. Toda ko je videla majhen, igračast otroški voziček, ki so ga mladi partijci prinesli kot poročno darilo svojemu vodji, se je le nasmešnila in potlej tudi potolažila.

Spomladi se je rodil pri Kalanovih prvi otrok — sin. Dali so mu ime Stane. Tisti dan je Andrej prvič pustil delo v pisarni in ves zmešan pritekel domov. Ob malem, drobčnem bitju se je razjokal. Ni mogel verjeti, da je ta mala stvarca, podobna igrački, res čisto njegova. Potem pa je sina začel tako divje poljubljati, da so mu ga morali iztrgati iz rok. Od sreče je zasul s poljubi Anko, Kalanovo, babico in celo starega sosedo, ki mu je bil prišel na pot...

+ + +

Tri leta je že od tega. Andrejev sin že caplja za očetom, ko gre delat. Dela še vedno, moj bog, dela nikoli ne zmanjka. Zadnjič sem ga srečala v mestu. Ves je žarel; bil je tako razburjen, da je šepal na obedve nogi. »Veš, kaj,« mi je rekel, »pri nas bomo zgradili zdaj igrišče za odbojko. Pomisli, čisto pravo igrišče!« In že je odhitel. Gledala sem za njim, kako je naglo odhajal proti postaji. V mislih sem ga spremljala še naprej, kako je preudarno kupoval po trgovinah za pisarno, za šolo, za trgovino. Potem je moral najbrž še v mehanično delavnico pogledat, kako je z njegovim traktorjem, in potlej še in še... In prav na koncu, ko je že odhajal, se je mogoče spomnil in kupil tudi igračo za sina...

Marija Cigale

+ + +

Pripis uredništva:

Zadnja dva spisa sta bila sestavljena v okviru okrajnega tekmovanja med srednješolci v proslavo 40-letnice KPJ. Okrajna tekmovalna komisija je spis Marka Kerševana iz idrijske gimnazije nagradila s prvim mestom, katerega si je delil z dijakom iz Nove Gorice, Marija Cigale pa je bila nagrajena s tretjim mestom.

OBČINSKI LJUDSKI ODBOR IDRIJA

Na podlagi 2. točke 26. člena Statuta občine Idrija, 9. člena Uredbe o ureditvi in opravljanju dimnikarske službe (Uradni list LRS št. 21/50), 4. točke Odločbe o državnih organih, ki smejo predpisovati cene in tarife (Uradni list FLRJ št. 39/52) ter 3. in 8. člena Temeljnega zakona o prekrških (Uradni list FLRJ št. 2/59) je Občinski ljudski odbor Idrija na seji občinskega zbora in na seji zbora proizvajalcev dne 12. novembra 1959 sprejel

ODLOK O NAJVIŠJI TARIFI ZA DIMNIKARSKO STORITVE NA OBMOČJU OBČINE IDRIJA

1. člen

Na območju občine Idrija se predpisuje naslednja najvišja tarifa za naslednje vrste dimnikarskih storitev:

1. za odprto kuhinjsko ognjišče	70 din
2. kmečka kuhinja z dvojnimi stopom	90 din
3. plezalni dimnik:	
a) v pritlični hiši	120 din
b) v hiši z več nadstropji — za vsako po	10 din
4. ruski ali valjasti dimnik:	
a) v hiši do 3 dimnikov, vsak po	25 din
b) v hiši z več nadstropji — za vsako nadaljnje nadstropje	5 din
5. dimna cev do 2 m (zidana)	8 din
6. štedilniki, všteti dimno cev do 1 metra:	
a) z eno pečico	25 din
b) z eno pečico in kotličem	35 din
c) z dvema pečicama in kotličem	55 din
7. pralni kotli s kanali za odvod dima	25 din

8. običajna železna peč do 2 m cevi	35 din
9. peč sistema »Lutz« ali podobno:	
a) brez pečice	35 din
b) z eno pečico	45 din
c) z dvema pečicama	75 din
d) izredno velike	75 din
10. etažna peč za centralno ogrevanje, všteti dimovodi	70 din

2. člen

Za vse dimnikarske storitve, ki niso navedene v 1. členu tega odloka, sme dimnikar zaračunati na osnovi zamude časa oziroma režijske minute do 2.65 din za minuto.

3. člen

Povečana cena za dimnikarske storitve, in sicer največ 20 % pribitka k tarifi iz prvega člena tega odloka se sme zaračunati:

- za kraje, ki so oddaljeni več kot dva km od sedeža dimnikarskega okoliša;
- če dimnikarski okoliš, v katerega območju je kraj, ni zaseden in opravlja storitve dimnikar iz drugega okoliša;
- za dimnikarska dela, ki so združena s posebnimi nevarnostmi ali jih opravljajo po posebnem naročilu stranke;
- za kraje, ki so oddaljeni več kot 4 km od sedeža dimnikarskega okoliša, se zaračuna 35 odstotkov pribitka k tarifi 1. člena tega odloka.

4. člen

Za dimnikarska dela, ki se opravljajo ob nedeljah in praznikih in za nočna nadurna dela, to je v času od 22. do 6. ure, se sme zaračunati največ 50 % pribitka iz 2. člena tega odloka.

5. člen

Kurilne naprave se morajo ometati v rokih, ki jih določa 3. člen republiške odredbe o obveznem ometanju kurilnih naprav (Uradni list LRS št. 11/48).

6. člen

Vse kurilne naprave, ki se v poletnih mesecih ne uporabljajo, bodisi ker ni potrebno ogrevanje, bodisi da se za kuhanje uporabljajo električne, plinske ali druge naprave, niso v teh mesecih podvržene obveznemu pregledu oziroma ometanju. Take kurilne naprave mora dimnikar od 1. maja, ko se nehajo uporabljati, pa do 1. oktobra, ko se začne ponovno uporabljati, enkrat pregledati oziroma ometati.

Lastniki in koristniki takih kurilnih naprav so dolžni dimnikarja obvestiti.

7. člen

Za kontrolni pregled dimovodnih in kurilnih naprav, ki so navedene v 1. členu tega odloka, upoštevajoč 6. člen, se plača 50 % od tarife.

Če dimnikar ne opravi dela ali kontrolnega pregleda, ni upravičen zahtevati nobene pristojbine.

8. člen

Pavšalno plačevanje dimnikarskih storitev je dovoljeno po dogovoru med dimnikarjem in strankami.

9. člen

Dimnikar mora na zahtevo plačnika dimnikarskih storitev izstaviti veljavno plačilno potrdilo s specifikacijo opravljenih storitev in z navedbo tarifne postavke.

10. člen

Z denarno kaznijo do 10.000 din se kaznuje za prekršek:

- dimnikar, ki zaračuna in sprejema pristojbino za storitev, ki je ni opravil;
- dimnikar, ki na zahtevo plačnika ne izda potrdila o plačilu z navedbo storitev in tarifne postavke.

Zaračunavati za posamezne storitve več, kakor je določeno v 1. členu tega odloka, je kaznivo po b) točki 19. člena Uredbe o ureditvi in opravljanju dimnikarske službe (Uradni list LRS št. 21-116/50 in 14-58/52).

11. člen

Ko začne veljati ta odlok, preneha veljati odlok o najvišji tarifi za dimnikarske storitve v občini Idrija št. 33/22 z dne 17. 7. 1957.

12. člen

Ta odlok začne veljati 8. dan po objavi na oglasnih deskah Občinskega ljudskega odbora Idrije.

Št. 04/1-4068/2-S/k

Predsednik ObLO:
Lado Božič, l. r.

Na podlagi 1. člena Uredbe o začasnem načinu ureditve prispevka investitorjev k stroškom za pripravo in komunalno ureditev stavbnih zemljišč (Uradni list FLRJ št. 19/59) in 26. člena Statuta občine Idrija je Občinski ljudski odbor Idrije na seji občinskega zbora in na seji zbora proizvajalcev dne 12. novembra 1959 sprejel

ODLOK

O PRISPEVKU INVESTITORJEV K STROŠKOM ZA PRIPRAVO IN KOMUNALNO UREDITEV STAVBNIH ZEMLJIŠČ

1. člen

Investitorji, ki gradijo objekte v ožjem gradbenem okolišu občine Idrija, morajo plačati stroške za pripravo in komunalno ureditev stavbnega zemljišča, na katerem izvajajo dela.

Za objekt se šteje v smislu prejšnjega odstavka stanovanjska hiša, upravno poslopje, ki ga gradi gospodarska organizacija v stanovanjskem kompleksu, ter poslovna stavba, ki ne služi za gospodarsko dejavnost.

2. člen

Stroški za pripravo in komunalno ureditev stavbnega zemljišča v smislu tega odloka so:

1. stroški za pripravo in razčiščenje zemljišča (asanacijska dela, podiranje starih stavb in odvoz materiala);

2. stroški za zgraditev začasnih ali stalnih objektov za stanovalce iz stavb, ki jih je treba podreti, in stroški za njihovo preselitev;

3. posebni stroški za dograditev, razširitev in rekonstrukcijo obstoječih komunalnih naprav in napeljav (vodovod, kanalizacija, razsvetljava, cestišče in pločniki), ki tvorijo sekundarno omrežje, pa so nujni za uporabo objekta, ki se gradi, ter glede uporabe zvezani z njim — če so povzročeni z graditvijo takega objekta.

3. člen

Med stroške iz 2. člena tega odloka ne spadajo stroški za gradnjo vseh priključkov, dohodnih potov ter ureditev nasadov in zelenic na stavbni parceli objekta, ki se gradi.

Za priključke se štejejo:

- vodovodni priključki od komunalnega cevododa do priključka na vodomera;
- kanalizacijski priključki od glavnega cestnega kanala do hiše;
- nizkonapetostni električni priključki od cestnega omrežja do razdelilnih omarič.

4. člen

Stroški za komunalne naprave iz 3. člena tega odloka morajo biti posebej prikazani v investicijskem programu in gredo v breme investitorja objekta.

5. člen

Del skupnih stroškov iz 2. člena tega odloka, ki odpade na posamezne objekte, znaša od predračunske vrednosti posameznega objekta:

- a) 2% za zasebne (privatne) investitorje in
- b) 8% za ostale investitorje.

V predračunsko vrednost objekta se ne štejejo stroški iz 3. člena tega odloka.

6. člen

Kadar se gradijo objekti na posameznih parcelah in v manjših zazidalnih okoljih, kjer ni ali niso predvidene vse komunalne naprave, se del skupnih stroškov iz prejšnjega člena zniža sorazmerno na osnovi vrednosti komunalnih naprav, ki jih ni ali se ne bodo gradile. Za koliko se ta prispevek za skupne stroške zniža, določi v odstotku za vsak posamezni objekt upravni organ občinskega ljudskega odbora, pristojen za komunalne zadeve.

7. člen

Prispevki investitorjev za komunalno ureditev se plačujejo na poseben račun pri Komunalni banki Idrija. Ta sredstva sme banka izplačati samo investitorju, ki je komunalne objekte in naprave iz 2. člena tega odloka dejansko zgradil proti predloženemu obračunu.

8. člen

Z odločbo o lokaciji določi pristojni upravni organ občinskega ljudskega odbora, koliko znaša stopnja prispevka za komunalno ureditev. Investitor ima v osmih dneh od prejema odločbe o lokaciji pravico odkloniti to odločbo.

Če investitor ne odkloni odločbe o lokaciji, mora skleniti z upravnim organom za komunalne zadeve občinskega ljudskega odbora pogodbo, v kateri natančneje določi medsebojne pravice in obveznosti ter način in čas plačevanja stroškov iz 2. člena tega odloka.

V isti pogodbi lahko tudi določita, da izvrši posamezna ali vsa dela za pripravo in komunalno ureditev gradbenega zemljišča naravnost investitor.

9. člen

Svet za urbanizem, komunalne in gradbene zadeve občinskega ljudskega odbora mora kontrolirati, da se sredstva, ki jih plačajo investitorji po tem odloku, uporabijo izključno le za izvajanje del, naštetih v 2. členu tega odloka.

10. člen

Ta odlok začne veljati 8. dan po objavi v Uradnem glasilu okraja Nova Gorica.

St. 04/1-4886/1-S/k

Predsednik ObLO:
Lado Božič, l. r.

Na podlagi 26. člena Statuta občine Idrija in 15. člena Zakona o občinskih ljudskih odborih (Uradni list LRS št. 19/52) je Občinski ljudski odbor Idrija na seji občinskega zbora in na seji zbora proizvajalcev 12. novembra 1959 sprejel

ODLOK O DOLOČITVI TARIFE ZA POBIRANJE SMETI IN ODPADKOV IZ GOSPODINJSTEV IN DRUGIH VIROV

1. člen

Za odvoz smeti in odpadkov iz gospodinjstev ter drugih virov je plačati mesečno, in sicer:

1. 0,75 din od m² stanovanjske površine za gospodinjstva,
2. 2,25 din od m² poslovnih prostorov za gospodarske in negospodarske organizacije.

2. člen

Odvoz smeti in odpadkov se mora opraviti za tarifo, določeno s tem odlokom, trikrat tedensko. Za tiste predele mesta, kjer krajevne potrebe dopuščajo, da se odvažajo odpadki in smeti dvakrat tedensko, pa se ta tarifa zmanjša za eno tretjino. Za vse druge odvoze pa velja tarifa, ki jo določi komunalni zavod.

3. člen

Tarifa, navedena v 1. členu tega odloka, velja za odvoz smeti in odpadkov z v ta namen določenimi enotnimi smetnjaki.

Za drugačen odvoz smeti in odpadkov pa velja dogovor med komunalnim zavodom in naročnikom usluge.

4. člen

Ta odlok začne veljati 8. dan po objavi v Uradnem glasilu okraja Nova Gorica.

St. 04/1-4884/1-S/k

Predsednik ObLO:
Lado Božič, l. r.

Na podlagi 1. odstavka 15. in 50. člena Zakona o občinskih ljudskih odborih (Uradni list LRS št. 19/52), 3. in 8. člena Temeljnega zakona o prekrških (Uradni list FLRJ št. 2/59) in 26. člena statuta občine Idrija, je Občinski ljudski odbor Idrija na seji zbora proizvajalcev in na seji občinskega zbora dne 12. novembra 1959 sprejel

ODLOK O OBVEZNEM ZBIRANJU IN ODVOZU SMETI TER ODPADKOV IN O UPORABI JAVNIH ODLAGALIŠČ NA OBMOČJU MESTA IDRİJA

I. Splošne določbe

1. člen

Na območju mesta Idrija se uvede splošno obvezno zbiranje in odvoz smeti ter odpadkov iz gospodinjstev in poslovnih prostorov in odpadkov iz drugih virov ter obvezna uporaba javnih odlagališč.

2. člen

Med smeti in odpadke po tem odloku spadajo:

1. Iz gospodinjstev, od snajenja poslovnih in upravnih prostorov:

- a) odpadki, ki nastajajo v zvezi s pripravo jedil;
- b) pepel iz štedilnikov, lončenih, železnih in drugih peči;

- c) odpadne konzerve, porcelan, steklenice, keramike in drugo steklo, razen večjih in trdnih predmetov, ki bi utegnili poškodovati smetnjake ali prevozne naprave;
 - č) odpadki od čiščenja dimnikov in štedilnikov;
 - d) odpadki vseh vrst kovin, tekstilnega blaga in podobno, ki se nabirajo v gospodinjstvih;
 - e) prepisano sežgati fakultativno kužni odpadni material zdravstvenih zavodov, gospodarskih in drugih organizacij.
2. Iz drugih virov:
- a) odpadni gradbeni material (strešna opeka, zidarski odpadki) ostanki ometov in drugi odpadki, ki izvirajo iz popravil in remonov;
 - b) kamenje, pesek, blago, odpadno listje, plevel, slama in podobno;
 - c) ogorki iz centralnih kurjav za ogrevanje stanovanjskih, poslovnih oziroma upravnih prostorov;
 - č) odpadni premog in dvoriščne smeti;
 - d) drug odpadni material s kvarnim kemijskim učinkom, ki je zdravju škodljiv in se zbira na posebnih mestih, ki jih določi sanitarni inšpektor.

3. člen

Glede na izvor, vrsto in epidemiološko nevarnost, ki jo povzročajo, je treba razlikovati smeti in odpadke:

- a) iz gospodinjstev;
- b) iz poslovnih oziroma upravnih prostorov negospodarskega pomena;
- c) iz poslovnih oziroma upravnih prostorov gospodarskega pomena.

4. člen

Za poslovni prostor se šteje vsak prostor, namenjen za kakršnokoli javno ali drugo dejavnost, pa se ne uporablja izključno za stanovanjske namene. Za poslovni prostor se šteje tudi površina hodnikov, stopnišč, drvarnic, hlevov in drugih prostorov, ki sodijo v sklop poslovnega prostora.

Da so prostori namenjeni za stanovanja, se ugotovi po predpisih o točkovanju iz leta 1954 in po podatkih organa, ki je v občini pristojen za stanovanjske zadeve.

Za nove stanovanjske in poslovne prostore pošilja pristojni organ za gradbeništvo uporabna dovoljenja v prepisu organizaciji, ki opravlja zbiranje, odvoz in odlaganje smeti.

II. Zbiranje smeti in odpadkov

5. člen

Hišni svet, zasebniki in ostali uporabniki stanovanjskih in poslovnih prostorov so dolžni zbirati smeti in odpadke, navedene v prvi točki 2. člena tega odloka, v ta namen določene enotne smetnjake.

Smetnjaki se namestijo praviloma v pritličju zgradbe, blizu vhoda in v zaprtem prostoru, ki leži po možnosti v nivoju pločnika ter ob cestni strani zgradbe tako, da so čim lažje dostopni za naložitev.

Le izjemoma se lahko premestijo smetnjaki na teže dostopna mesta, vendar po sporazumu med stranko in organizacijo. Poleg redne tarife mora stranka plačati tudi stroške, nastale zaradi zamudnejšega ali težjega dostopa do smetnjakov, kot dodatno plačilo, ki ga določita pogodbeni stranki sami.

6. člen

Pri zbiranju smeti in odpadkov so hišni svet, lastniki hiš in stanovalci oziroma uporabniki

prostorov ali od njih pooblaščen osebe dolžne odlagati gorljive odpadke po možnosti v sežganim stanju, skrbno odpirati in zapirati smetnjake, ki morajo biti stalno zaprti, in skrbeti, da se ne onesnaži okolica smetnjaka.

7. člen

Upravni organi in lastniki hiš morajo uporabljati enotne smetnjake. Uporabniki poslovnih oziroma upravnih prostorov, hišni sveti ter zasebniki morajo sami nabaviti smetnjake za svojo uporabo.

8. člen

Gospodarska organizacija, ki opravlja dejavnost v zvezi z zbiranjem, odvozom in odlaganjem smeti in odpadkov, kakor tudi stranke, ki smejo odvažati zbrane smeti in odpadke s potrebno zaščitno opremo, so obvezne preskrbeti si tudi pripravo za spiranje in čiščenje smetnjakov.

9. člen

Smeti in odpadke iz druge točke 2. člena tega odloka je treba zbirati in pripraviti za odvoz na krajih, kjer ne kvarijo zunanjega videza mesta.

Smeti in odpadke, ki se izjemoma odlože na pločnikih ali ob cesti, je treba odstraniti najkasneje v dvanajstih urah.

III. Način odvažanja

10. člen

Smeti in odpadki iz smetnjakov ali lesenih zabojev se morajo odpeljati trikrat na teden, dvakrat na teden pa tam, kjer to dopuščajo krajevni pogoji in ne nasprotuje sanitarnim predpisom.

Odpadki iz druge točke 2. člena se morajo odpeljati v roku po dogovoru s hišno upravo za koristnike stanovanjskih in poslovnih prostorov, z uporabnikom poslovnega prostora ali s hišnim lastnikom.

Ce ni takega sporazuma, se morajo smeti in odpadki odstraniti najkasneje v osemindesetih urah po prejemu naloga.

11. člen

Odpadke, ki nastajajo pri proizvodnji, predelavi in gradbeni dejavnosti, lahko odpelje proizvajalec ali druga stranka samo v soglasju s sanitarno-higienskimi predpisi, razen če ta material zaradi razkrajanja ni škodljiv zdravju.

Cena za naročeni odvoz odpadnega materiala iz prvega odstavka tega člena se določa sporazumno med pogodbenima strankama.

Odpadni material se mora odlagati v javnih odlagališčih.

12. člen

Podjetja in stranke, ki odvažajo smeti in odpadke, so dolžne skrbeti, da se smeti in odpadki odvažajo tako, da se ne povzroči nevarnost za ljudi in da odvoz ustreza higienskimi predpisom.

IV. Javna odlagališča

13. člen

Javna odlagališča (deponije) določi upravni organ, pristojen za komunalne zadeve, sporazumno s sanitarnim inšpektorjem, vzdržuje in upravlja jih Zavod komunalnih naprav. Ta skrbi za pravilno in redno vzdrževanje odpadkov.

Javna odlagališča so splošno obvezna za deponiranje vseh vrst odpadkov po 2. in 12. členu.

Pri izbiranju zemljišč za odlagališča se mora-
jo upoštevati sanitarno-higienski predpisi za
varstvo ljudi in okolice.

V. Tarifa

14. člen

Za nakladanje, odvoz in deponiranje smeti
ter odpadkov, kakor tudi odpadkov iz drugih
virov po 1. točki 2. člena tega odloka predpiše
tarifo Občinski ljudski odbor Idrija s posebnim
odlokom; za nakladanje, odvoz in deponiranje
smeti ter odpadkov po drugi točki 2. člena in za
deponiranje odpadnega materiala iz proizvodnje
po 12. členu tega odloka velja tarifa, ki jo pred-
piše Zavod komunalnih naprav.

15. člen

Tarifo za odvoz in deponiranje smeti ter
odpadkov so dolžni plačati v breme neposrednih
uporabnikov stanovanjskih in poslovnih pro-
storov:

a) hišna uprava za stanovalce, uporabnike
lokalov in za organizacije v zgradbah, ki jih
upravljajo hišni sveti;

b) podjetja, zavodi in druge organizacije za
zgradbe, ki jih upravljajo;

c) zasebni lastniki zgradb, ki niso vključene
v stanovanjsko skupnost.

VI. Nadzor

16. člen

Nadzor nad smetnjaki in lesenimi zaboji ter
nad odlaganjem, odvozom in deponiranjem sme-
ti ter odpadkov iz 2. člena, kakor tudi nad
odpadnim materialom iz proizvodnje po 12. čle-
nu, opravlja sanitarni inšpektor.

VII. Prekrški in kazni

17. člen

Prekršek stori in se kaznuje z denarno
kaznijo od 100 do 5000 dinarjev:

1. kdor brez odobritve prestavi smetnjak na
drugo mesto;

2. kdor stresa smeti ter odpadke izven smet-
njaka ali lesenega zaboja;

3. kdor pusti odpadke na pločniku ali ob
cesti dlje, kot je določeno v 10. členu;

4. kdor prebira in odnaša odpadke iz smet-
njakov, lesenih zabojev ali z mest, ki so dolo-
čena za odlaganje;

5. kdor odlaga v smetnjake odpadni material
iz druge točke 2. člena.

Za upravno kazenski postopek in za izreka-
nje kazni po tem odloku je pristojen sodnik za
prekrške Občinskega ljudskega odbora Idrija.

VIII. Končne in predhodne določbe

18. člen

Posamezne dele mesta, v katerih zbiranje
smeti in odpadkov iz gospodinjstev, od snajenja
poslovnih oziroma upravnih prostorov in odpad-
kov iz drugih virov ni obvezno, določi na predlog
sanitarnega inšpektorja svet za urbanizem, ko-
munalne in gradbene zadeve.

19. člen

Svet za urbanizem, komunalne in gradbene
zadeve je pooblaščen, da v sporazumu s sani-
tarnim inšpektorjem ObLO Idrija izda po potre-
bi pravilnik za izvajanje tega odloka.

20. člen

Ta odlok začne veljati osmi dan po objavi
v Uradnem glasilu okraja Gorica.

Stev. 04/1 4885/1 Š/k.

Predsednik ObLO:
Lado Božič, l. r.

IZ ZAPISNIKOV SEJ OBČINSKEGA LJUDSKEGA ODBORA

II. skupna seja obeh zborov dne 6. oktobra 1959

Občinski ljudski odbor je poslušal poročilo
sveta za družbeni plan in finance o izvrševanju
družbenega plana občine Idrija v prvem polletju
1959. Nato sta poročila obravnavala in ga spre-
jela oba zbora na ločenih sejah.

Sprejeli so odlok za uvedbo krajevnega
samoprispevka za popravilo stopnišča pri poko-
pališču in pokopališču v Spodnji Idriji.

Poslušali so poročilo komisije za pregled
poslovanja v podjetju »Graditelj« Cerkno. Gospo-
darsko stanje v tem podjetju se je izboljšalo,
zato podjetja ne bo potreba ukiniti.

Imenovanja in razrešitve

Imenovali so:

1. predsednika sveta za kulturo in prosveto tov.
Slavka Boleta;
2. člana sveta za splošno upravo in notranje
zadeve Pavla Makuca;
3. komisijo za določanje nagrad uslužbencem:
a) Vlado Velikonja — predsednik;
b) člana: Mirko Tratnik in Stanko Murovec;
4. upravitelje:
a) za osnovno šolo Godovič Ano Meglič;
b) za osnovno šolo Ravne Marijo Makuc;
c) za osnovno šolo Vrsnik Antona Bratuža;
5. upravni odbor Lekarne Idrija;
a) Jože Gregorič — predsednik;
b) člani: dr. Jože Pfeifer, Viktor Likar, Marija
Štranj, Ladislav Jurman, Mirko Knap in
magistra Magda Pirih.

III. skupna seja obeh zborov 12. novembra 1959

Občinski ljudski odbor je poslušal poročilo
sveta za kmetijstvo in gozdarstvo o planu za
razvoj kmetijstva v letu 1960. Predlog plana pa
sta nato obravnavala in sprejela oba zbora na
ločenih sejah.

Ustanovili so poravnalne svete:

1. Poravnalni svet Idrija za območje mesta
Idrije in območja krajevnih odborov Čekovnik,
Dole, Vojsko, Zavratac;
2. poravnalni svet Cerkno za območje kra-
jevnega urada Cerkno in naselja Jazne, Lazec,
Otalež, Plužnje in Šebrelje;
3. poravnalni svet Črni vrh za območje kra-
jevnega urada Črni vrh;
4. poravnalni svet Spodnja Idrija za območ-
je krajevnega urada Spodnja Idrija.

Člane teh svetov bodo izvolili volivci na pri-
hodnjih zboreh.

II. ločeni seji obeh zborov Obč. LO 6. okt. 1959

Oba zbora sta na ločenih sejah izdala garan-
cijske izjave, da bodo kmetijske zadruge lahko
najele kredit za obratna sredstva pri banki in
sicer:

KZ Cerkno	7.560.000 din
KZ Dole	3.500.000 din
KZ Sp. Idrija	1.500.000 din
KZ Vojsko	980.000 din

Ob ukinitvi občine Cerkno je prenehal mandat okrajnim odbornikom iz območja ukinjene občine, zato sta oba zbora izvolila nove odbornike:

1. v okrajni zbor OLO Gorica Jožeta Štucina iz Cerknega in Venceslava Kranjca iz Cerknega;

2. v zbor proizvajalcev OLO Gorica Cirila Štucina iz Cerknega.

III. ločeni seji obeh zborov 12. novembra 1959

1. obrtnima delavnicama »Krojačnica« in »Krojač« v Idriji so znižali pavšalne osnove za določitev prispevka za socialno zavarovanje iz osebnega dohodka kvalificiranih delavcev za 20 %.

2. ustanovili so Komunalni zavod, ki bo upravljal vse komunalne naprave v mestu in vzdrževal vse občinske ceste.

Ustanovili so oddelka za izobraževanje odraslih pri I. Osnovni šoli Idrija in pri Osnovni šoli

Cerkno. V teh šolah bodo lahko pridobili popolno osnovnošolsko izobrazbo tisti, ki osnovne šole niso končali.

Lovno vodo Idrijco s pritoki od njenega izvira do mostu pri Stopniku so dodelili v gospodarjenje Ribiškemu društvu Idrija.

Zbor proizvajalcev je razpravljal tudi o analizi periodičnih obračunov gospodarskih organizacij.

Sprejeli so tudi naslednje odloke:

1. Odlok o upravljanju in vzdrževanju mestnega vodovoda ter o vpeljavi tarife za vodarino;

2. Odlok o obveznem zbiranju in odvozu smeti ter odpadkov;

3. Odlok o določitvi tarife za pobiranje smeti in odpadkov;

4. Odlok o najvišji tarifi za dimnikarske storitve na območju občine Idrija;

5. Odlok o prispevku investitorjev k stroškom za pripravo in komunalno ureditev stavbenih zemljišč.

Z A P I S K I

OB 70-LETNICI POLDKE KOSOVE

Poldko Kosovo poznajo v Idriji vsi, njeno delo in njene zasluge pa so prav nam malo poznane zaradi njene skromnosti.

Ko sem jo obiskal na njenem domu, sem jo našel zdravo in dobro razpoloženo pri pripravljanju kosila. Ko je spoznala namen mojega obiska, mi je najprej povedala, da so o njeni sedem-

nato nastopila trnovo pot slovenske učiteljice. Ze tu se je povezala z naprednim gibanjem. Postala je članica ilegalnega študentskega krožka in pozneje celo njegova predsednica. Zaradi delovanja pri Sokolu in obiskovanja socialno-demokratskih sestankov so jo odpustili iz idrijske šole, na Blokah je tudi že okusila prvi zapor.

Po prvi svetovni vojni so nastopili za slovensko učiteljstvo najtežji časi. Poldka nam jih je sama opisala v naši prvi številki letošnjega leta, zato njenih besed ne bomo ponavljali. Posebno težka je bila njena borba s klerikalno vdanostjo vsemu, kar je bilo cesarjevega in kar je bilo božjega. Po odhodu v Jugoslavijo se je kmalu znašla v družbi komunističnih voditeljev, posebno z Ivanom Regentom. Partija jo je popolnoma navezala nase. Njen formalni član je postala že ob ustanovitvi leta 1937. Z italijanskimi fašisti se je zopet srečala po kapitulaciji Jugoslavije in prav kmalu je morala v ilegalo, kjer je opravljala težke in odgovorne naloge. Aretirali in odgnali so jo v zloglasni Auschwitz. Z zrahljanim zdravjem se je vrnila v svoj rojstni kraj, kjer naj bi uživala več kot zaslužen počitek. Za delovnega človeka pa takega počitka pri nas še ni, zato jo vedno najdemo pri vseh težkih nalogah, ki jih nalaga članom Partija.

Hitro sem moral uvideti, da mi o sebi ne bo mnogo povedala, ker je med razgovorom krenila na aktualna vprašanja: Kako daleč je že prišla komisija za zbiranje zgodovinskega gradiva NOB? To in ono bi bilo treba tako in tako napraviti. Ze je bila v svojem elementu s prav mladeniškim elanom.

Odšel sem s prepričanjem, da bomo njeno ime še marsikdaj srečali tudi v naši reviji.

S. L.

DR. LAVO ČERMELJ

(Ob njegovi 70-letnici)

Med starejšo generacijo slovenskih znanstvenih in kulturnih delavcev bi težko našli človeka, ki bi se lahko postavil ob rame našemu jubilarantu po raznolikosti in vsestranosti njegovega delovanja, po občudovanja vredni pridnosti, po natančnosti in prodornosti misli, ki vejejo iz njegovih spisov.

Poldka Kosova

desetletnici že dovolj pisali v naših časopisih in da je prav iz tega spoznala, kako stara je postala. Ker pa pri požrtvovalnih delavcih starosti ne moremo meriti po letih, pač pa po njihovem delovnem elanu, smo prepričani, da bomo Poldko ohranili med našimi sodelavci še mnoga leta! Njen delovni elan pa je še vedno svež in čil.

Rojena je bila v Idriji 6. novembra 1889 v družini, ki ji je lahko nudila brezskrbno mladost. V Gorici je končala učiteljske in kmalu

Dr. Lavo Čermelj se je rodil pred sedemdesetimi leti na sončni tržaški obali kot sin slovenskih delavskih staršev. Šolal se je doma v Trstu in nemška srednja šola ni mogla škoditi njegovi narodni in svetovnonazorski usmeritvi. Studij je nadaljeval v Pragi, od koder je po enem letu prava odšel na Dunaj in tu na filozofski fakulteti doktoriral iz fizike. Pravzaprav pa je ime Trst ostalo usodno povezano z njegovim življenjem. Poleg tu preživele mladosti in javnega delovanja do pobega v Jugoslavijo ter znanstvenega publicističnega delovanja s področja manjšinske problematike in narodnostnih vprašanj, kjer je Trst zavzemal izhodiščno točko, je bil Trst leta 1941 najbolj dramatična postaja v njegovem življenju. Fašistični »specialni tribunal« ga je na drugem tržaškem procesu kot prvoobtoženega v skupini sedemdesetih poštenih sinov Primorske skupaj z osmimi tovariši obsodil na smrt. Kazen mu je bila (kot tudi nekaterim drugim) sicer pozneje znižana na dosmrtno ječo.

Podati vsaj bežno sliko tega znamenitega moža, ki praznuje svojo sedemdesetletnico sredi živahnega snovanja, je težko, ker lahko nehoti zmanjšamo ali pozabimo omeniti katero od njegovih dejavnosti. Na tem skopo odmerjenem prostoru se spomnimo le nekaj najvažnejših mejnikov in uspehov v dosedanjem življenju dr. Lavo Čermelja.

Leta po prvi svetovni vojni do svojega pobega v Jugoslavijo (leta 1929) je dr. Lavo Čermelj večinoma preživel v Trstu kot profesor na obrtni šoli in raznih slovenskih šolah in tečajih, dokler jih fašizem ni zaprl in razpustil. Kot že pred prvo svetovno vojno in med njo, ko je predaval v »Ljudskem odru« in bil v njegovem odboru, je tudi v teh letih sodeloval v raznih kulturnih ustanovah, ki so bile sprva v okviru Jugoslovanske socialne demokracije in tudi ko je fašistični bes neprestano bolj naraščal, je trdno stal v krogu majhnega števila ljudi, ki so skrbeli, da slovenska tiskana beseda na tem izpostavljenem koščku slovenske zemlje ni zamrla. Skupno s tov. Regentom je že leta 1919 v imenu slovenskega prebivalstva nastopil pri rimski vladi proti preganjanju slovenskega šolstva; poznamo ga kot urednika poljudnoznanstvenega zbornika Luč, socialistične revije Njiva, poljudne Biblioteke za pouk in zabavo in še dalje bi lahko naštevati.

Prav tako je v tej dobi tudi že objavljaj svoje naravoslovne razprave in imel številna znanstvena in poljudna predavanja. V njem se je odkrival znanstvenik širokega pogleda.

Ko je moral zbežati iz dragega mu Trsta, se je naselil v gostoljubni Ljubljani. Tu se je začel ob svoji redni profesorski službi še intenzivneje poglabljati v zevajočo rano na slovenskem narodnem telesu. Z znanstveno poštenostjo, podkrepjeno s statističnimi podatki in drugimi dokumenti, je tudi zunanemu svetu v svojih imenitnih manjšinskih razpravah prikazal trpljenje slovenske in hrvaške manjšine v fašistični Italiji. V istem času pa je tudi objavljaj razne članke, razprave in knjige s področja fizike in sploh naravoslovja, kar je bilo vse zmeraj zelo aktualno. Veliko delo, tako v znanstvenem kot narodnem smislu, predstavljajo njegove monografije o nekaterih naših velikih znanstvenikih. Sproti je Slovence obveščal o znanstvenih dosežkih in vsak dijak danes pozna dolgoletnega urednika prirodoznanstvene in poljudnoznanstvene revije Proteus.

Ni nujno, da bi naštevati vso Čermeljevo publicistiko. Raje povejmo, da je dr. Lavo Čermelj skromne narave in se nikoli ni silil v

ospredje. Kjerkoli pa je bilo potrebno, da zastavi svojega sposobnega duha, je to vselej brez pomislekov in z veseljem storil. Ob napadu na Jugoslavijo je bil eden glavnih organizatorjev »Soške legije«, primorskih prostovoljcev v Ljubljani.

Trpljenja primorskega ljudstva, ki ga je svetu prikazal v več razpravah v tujih jezikih, je bil tudi sam v polni meri deležen. Doleta ga je usoda, da so ga rimski rablji obsodili na smrt v njegovem rodnem mestu. Ko se je po treh letih rešil ječe, je bila njegova pot med partizane in tu, v svobodnih gozdovih, je sprejel razne dolžnosti, med drugim ga ob koncu osvobodilnega boja vidimo kot podpredsednika Pokrajinskega narodnoosvobodilnega odbora za Slovensko Primorje.

V boju za doseg pravičnih meja na slovenskem zahodu je dr. Lavo Čermelj vložil vse svoje ogromno znanje. Kot strokovnjak je odšel na konferenco v London in Pariz in mrzlično pisal in seznanjal svetovno javnost o naših narodnostnih problemih na zahodu.

Ko je kot večletni vodja Inštituta za narodnostna vprašanja univerze v Ljubljani pred kratkim šel v zaslužni pokoj, je ostal tako, kot je bil: še vedno je polno zavzet za delo in zmeraj znova snuje nove načrte in niti najmanj ne misli zavreti svoje publicistične dejavnosti.

Ob njegovem sedemdesetletnem jubileju z veseljem ugotavljamo, da ga je (četudi le za kratko dobo) imela v svoji sredi tudi naša rudarska Idrija. Dr. Lavo Čermelj je prišel v Idrijo na slovensko realno leto 1919 kot mlad profesor. In kar zanimiv je slučaj, da je tu tisto leto (Idrija je bila tiste čase kot, mislim, nekje pravi Z. Jelincič, tretje največje slovensko mesto v Italiji) srečal svojega stanovskega tovariša, danes prav tako sedemdesetletnika, dr. Andreja Budala. Dasi ravno fašisti tedaj še niso imeli vse oblasti v svojih rokah, se je bilo preganjanje našega jezika in kulture vendarle že začelo. Dr. Lavo Čermelj je to med prvimi okusil. Še sredi šolskega leta je bil odstavljen iz službe. Pozneje je sicer spet prišel na svoje staro mesto na obrtni šoli v Trstu, vendar mu je po njegovi lastni izjavi prav ta suspenzija sprostila delo za naše ljudstvo na Primorskem in njegovo naravoslovno publicistiko. Za vse to ima neprecenljive zasluge!

Ob njegovi sedemdesetletnici mu želimo še veliko let plodnega življenja.

Tomaž Pavšič

DR. ANDREJ BUDAL — SEDEMDESETLETNIK

Če kruha ni, trdijo nekateri,

Nižino orel-duh zasnuje...

Kedaj bom jaz se klanjal taki veri?

1889—1959. V teh letih je slovenski narod doživel mnogokaj burnega in odločilnega. Zato imajo naši najvidnejši letošnji sedemdesetletniki za sabo premnogo bridkih izkušenj in so bili njihovi uspehi in plemenita dejanja večkrat možni samo zaradi samozatajevanja, zvestobe do svojega naroda, trpečega slovenskega ljudstva. Dr. Andrej Budal zavzema v tej častni skupini osrednje mesto kot najznačilnejši lik slovenskega kulturnega delavca, ki je ostal do konca zvest svojimi grudi in tudi na tako izpostavljenem koščku slovenske zemlje, kot je bilo Primorje v četrtoletni narodni tlaki, kljub nevarnostim, ni odnehal s pisano besedo ohranjati in oplojevati slovensko kulturo na lastnih primorskih tleh.

Budalov neupogljivi in smeli značaj najverneje spoznamo iz njegovih mladostnih verzov, ki si jih je prevzel za svoj moto. In zares se

nikoli ni klanjal veri kruhoborcev. Njegov duh je plaval v sončnih višavah, nikoli se ni ponižal zaradi osebnega ugodja, četudi mu tedaj najbrž tega nihče ne bi bil zameril.

Dr. Andrej Budal se je rodil pred sedemdesetimi leti skoraj na bregu ravninske Soče, v Standrežu. Gimnazijska leta je preživel v Gorici in se z dvajsetimi leti vpisal na dunajsko univerzo. Svoje romanistične študije je izpopolnjeval v Parizu in Rimu. 1914. leta je postal profesor s prvo službo v domačem mestu ob Soči. Kmalu po vojni ga je šolska oblast kazensko (zaradi njegove narodne zavesti) premestila na realko v Idrijo. Ko je mladi profesor Budal odhajal v Idrijo, mu je znanec (kot sam pripoveduje v neki spominski črtici) rekel, češ, »zdaj pa greš v grobnico«. No, pa tudi v tem svojevrstnem, s hribi obkroženem mestecu, se je pokazal Budal tak, kot je vedno bil. Prav gotovo kulturno najbolj razgledan tedanji prebivalec Idrije, je svoje znanje posredoval drugim na raznih predavanjih in je bilo povsod čutiti njegovo prisotnost: goreče zavzemanje za slovensko kulturo. Sicer se pa kot nekaj odmev Budalove »idrijske dobe« razodevajo nekatere idrijske značilnosti v Budalovi povesti Čigava si. Bivši študentje vedo povedati, da je bil zelo priljubljen profesor z resnim, a hkrati milim nastopom. Zanj osebno pa je Idrija važna, ker si je prav tu izbral svojo življenjsko družico Edko Bloudkovo. Dr. Budal je kmalu zapustil Idrijo in odšel na slovensko učiteljsko v Tolmin. Leta 1923 se je ponovno pojavil v Idriji, a že ob koncu tega leta ga najdemo v Vidmu na slovenski nižji realki, dokler je 1925. l. dokončno niso uničili. Od tedaj je na tehničnem zavodu poučeval sprva slovenščino, pozneje pa francoščino. Tu je ostal vse do konca vojne, vendar je moral vmes zaradi zvez z obsojenci tržaškega procesa za leto dni v daljino Perugio. Tudi med osvobodilnim bojem je bil po svojih prijateljih povezan z borci v gozdovih. Po vojni je, ne meneč se za posledice zaradi svojevoljne prekinitve službe, pohitel v Trst, da tu nadaljuje prepotrebno kulturno delo.

Kot literat se je začel Budal uveljavljati že zelo zgodaj, in sicer v Ljubljanskem zvonu, Slovianu, Domačem prijatelju in drugod. Po prvi svetovni vojni so se razmere bistveno spremenile in del Slovencev na zahodu je ostal ločen od narodnega telesa in prepuščen sam sebi. Budal se zmeraj sodeluje v revijah, zlasti primorskih, piše povesti, novele, črtice in izvrstne prevode, posebno iz italijanščine in francoščine, pa tudi slovanskih jezikov. Za primorske Slovence je zelo važna Budalova »videmska doba«. V Vidmu je bil Budal tako blizu svoje slovenske dežele, da je živo čutil utrip svojih rojakov in opisoval njihovo dejanje in nehanje na tej čudoviti zemlji. Njegove knjige so se vrstile druga za drugo in največkrat pod izmišljenimi imeni, da si pisatelj ne bi za vedno zaprl pot pred seboj zaradi prepovedi objavljanja. Goriška matica je imela v Budalu zvestega sodelavca, saj ga njen bivši urednik pisatelj France Bevk sam imenuje »desno roko Goriške matice«. Koliko Budalovih povesti so željno naročali bralci po primorski deželi, želeč v njih videti same sebe! Daleč bi prišli že z golim naštevanjem naslovov, vendar imenujmo vsaj nekatere njegove knjige, ki so izšle v Goriški matici: Osemnajst velikih, Zupan Zagar, Ubogi Uštin, Dora se drami, Med srci in zemljo, Na konju in še in še. Vseh Budalovih knjig skupaj s prevodi je dvaindvajset! Ko je pred dvajsetimi leti F. B. pisal v Ljubljanskem Zvonu o Budalovi 50-letnici, je popolnoma upravičeno ugotovil: »Budal je poleg Bevka med

primorskimi kulturnimi delavci brez dvoma najznačilnejša osebnost.« In dalje: »... Kdor je vztrajal, so ga čakali težki časi in preskušnje, ki jim marsikdo ni bil kos. Komur pa se je med onimi redkimi, ki so vztrajali, posrečilo, da je zmožl novo delo, ki ga je čakalo in se pri tem obdržal na kulturni višini narodne celote, zasluži dvakrat tolikšno priznanje.«

Zelo pomembno je tudi Budalovo kulturno delo po drugi svetovni vojni. Poleg poklicnega šolskega dela ga poznamo kot dolgoletnega voditelja naše visoke umetniške ustanove v Trstu, Slovenskega narodnega gledališča in uglednega »izterjevalca« pravic za slovensko šolstvo in slovensko kulturo nasploh. Kot odbornik Slovenske kulturno gospodarske zveze in predsednik Slovenske prosvetne zveze v Trstu je trdno povezan z našimi rojaki onstran meje, ki jim je pri srcu rast slovenske kulture in s tem tudi eden glavnih temeljev njihovega narodnega obstanka.

Nemogoče je v nekaj vrstah prikazati vso mnogovrstnost Budalovega kulturnega dela ali pa vsaj opozoriti na vse njegove lastnosti in odlike. Slovenska javnost, zlasti pa še zamejski rojaki v Italiji so se dr. Budala ob njegovi 70-letnici hvaležno spomnili. Andrej Budal, ta markantna podoba primorskega umetnika in kulturnega delavca, je tako polna in živa, da nam vzbuja spoštovanje in ponos. Dobrih petdeset let že posega v slovensko kulturno življenje, večino teh pa stoji trdno kot branilec slovenske kulturne bitnosti na zahodu, kjer je s svojim umetniškim darom krepil naš jezik in našo narodno skupnost. Ob vsem tem se pa seveda tudi mi radi pridružujemo slavljencevi želji, ki jo je izrekel ob svoji 70-letnici, namreč, da bi se za naprej na tako preskušeni tleh, kot je Trst, mirno in v medsebojnem razumevanju razvijali obe kulture. Za konec pa naj ponovimo besede, ki mu jih je med drugim zapisal France Bevk: »Ob svojem jubileju se lahko z zadoščenjem ozira na svoje bogato delo, pisano v svoji mnogovrstnosti. Ohranitev slovenskega jezika in narodne zavesti med primorskim ljudstvom v dobi med obema vojnama je v dokajšnji meri tudi njegova zasluga. Primorski Slovenci mu tega niso in ne bodo pozabili.«

Tomaž Pavšič

ŠOLSTVO

NAŠI MATURANTJE V ŠOLSKEM LETU 1958/59

Odšli so kot četrta četa, manjša po številu, a prav toliko obetajoča po silah in vnemi. Sprejela so jih že nova pota, oplazila tudi že prva razočaranja, mlade mišice pa so se napele za nove napore.

Želimo jim mnogo moči, vztrajne delovne volje in najlepših uspehov!

Beričič Srečko iz Idrije je odšel na rudarsko fakulteto.

Bogataj Mira iz Govejka nad Idrijo je že v službi na osemletki. Nadaljevala bo študij matematike na VPS.

Brence Silva iz Ledin nad Idrijo je že v službi na sodišču.

Golob Bruno iz Idrije je šel med pilote na Vojno akademijo.

Jereb Niko iz Idrije se je posvetil rudarstvu na TVŠ.

Kobal Adolf iz Idrije nadaljuje študij na stomatološki fakulteti.

Komar Bruno iz Bovca se je vpisal na Vojno akademijo.

Kravanja Jože iz Soče pri Bovcu študira na ekonomski fakulteti.

Likar Silva iz Idrijskih Krnic je že v službi na občini.

Pavlovčič Marjan iz Idrije je odšel na rudarsko fakulteto.

Pirc Marjan iz Idrije se je posvetil študiju agronomije.

Pivk Ivan iz Idrije se je vpisal na tehniško fakulteto, na oddelku za elektrotehniko.

Pivk Elizabeta iz Idrije študira na medicinski fakulteti stomatologije.

Puhar Brigita iz Idrije se je posvetila študiju geodezije.

Reven Andrejka iz Idrije je odšla na višjo medicinsko šolo.

Skočir Dušan iz Starega sela pri Kobariču študira na fakulteti za elektrotehniko in strojništvo (strojništvo).

Vekar Jože iz Slavine, občina Postojna, pa se je posvetil študiju gradbeništva.

Srečno!

S. B.

PROSVETA

NAČRT DELA IDRISKE IGRALSKE SKUPINE V NASLEDNJI SEZONI

Čas odmora med lansko in letošnjo sezono je za nami. Sklenjeni so računi o dobrih in slabih straneh opravljenega dela in pripravljeni so načrti za novo sezono. Preden pa preidemo na repertoar del, ki jih bomo letos uprizorili, moramo pripomniti, da izbire del ne narekujejo le želja in okus igralske skupine same, pač pa tudi tehnična sredstva. S tem hočemo povedati, da so pri naši, kakor tudi pri drugih igralskih skupinah, najbolj priljubljene igre z manjšim številom oseb in enostavnim prizoriščem z eno sobo ali pokrajinsko sliko. Tako usmeritev nam narekuje skromno opremljeni oder, ker društvo ne zmore visokih izdatkov za scene, in pa premajhno število igralcev. Vse izkušnje pa kažejo, da se publika zanima za ljudske igre in lažje komedije. Igralci in društvo samo sicer želijo uprizorjati tudi taka dela, razumeti pa moramo da ljudske igre in komedije zahtevajo veliko scen in igralcev, česar pa naša igralska skupina ne zmore, ker se je šele pričela razvijati. V pretekli sezoni smo imeli že homogen igralski kolektiv, majhen sicer po številu, po izkušnjah pa že precej bogat. Žal pa smo iz te skupine izgubili štiri sposobne igralce: Metko Tollazzi-Turk, ki se je preselila v Split, Lili Bogataj, ki je odšla v Zagreb, Draga Erjavca in Tonija Lapajnetta, ki sta šla služiti vojaški rok. Z njihovim odhodom je nastala med nami precejšnja vrzel. Manjka nam igralcev, zato prosimo vsakogar, ki ima veselje do gledališkega ustvarjanja, naj se brez strahu javi: z veseljem ga bomo sprejeli v naš kolektiv. Pomen ustvarjanja na odru je velik — cilji visoki, saj vzbuja željo po znanju, po vsem, kar je lepega: samo z izobrazbo duha pa je možen napredek, ki delovnemu človeku odpira pot v življenje.

Dela, ki jih bo naša dramska skupina pripravila v tej sezoni, so naslednja: Goldoni »Sluga dveh gospodov«, Schöner »Otroka tragedije«, Leonhardt »Jezusovi Apostoli«, Vilde »Visok je zid«, Patrik Hamilton »Plinska luč«, Henneguin »Sladkosti rodbinskega življenja«, in Williams

Teinnessee »Steklena menažerija«. To se pravi, da bomo uprizorili štiri komedije in tri drame. Preden pa bo vse to delo opravljeno, tehnično kot umsko, bo treba še veliko truda. Zato prosimo občinstvo, naj se igralcem, ki morajo vložiti toliko truda ter žrtvovati toliko ur in večerov, oddolži s tem, da vsaj predstave polnoštevilno obišče. Rahlo upadanje zanimanja za amatersko delovanje, kakor tudi za prireditve nasploh nam zada nalogo, da obdržimo zanimanje in občinstvo vsaj na istem nivoju, če ga že ne moremo povečati. To pa hkrati pomeni, da moramo najti novih poti. Kaj je tisto novo, je težko reči, jasno pa je eno: če bodo prijemi vabljivi, za oko privlačni, se bo tudi zanimanje razširilo. Upamo, da trud, v katerega bomo vložili vse sile, ne bo zaman. Delovni načrt je pripravljen, zato je želja nas vseh, da nam rodi — sočen sad.

A. A.

ETNOGRAFSKE RAZISKAVE V NAŠI OBČINI

V etnografskem oziru je naša občina še zelo slabo raziskana. Naš muzej ima sicer v svojem programu tudi etnografski oddelku, ki pa še nekaj časa ne bo mogel priti na vrsto. Ker pa tega proučevanja ne kaže odlagati za nedoločen čas, je muzeju vendar uspelo, da je pridobil Etnografski muzej Slovenije, ki je letos poslal svojo 8-člansko ekipo pod vodstvom ravnatelja Borisa Orla na naše ozemlje. Začeli so z delom 31. julija v Črnem vrhu. Ni naš namen, da bi na tem mestu obdelali vse zbrano gradivo, ki ga bo morala ekipa še urediti in razporediti, vendar lahko že sedaj rečemo, da je bilo delo nad vse uspešno. Po pripovedovanju vodje ekipe bomo zabeležili samo prve vtise.

Predvsem stopa v ospredje potenciran odnos velikega kmeta do svojih poslov v hiši in do bajtarjev, le-ta je ustvaril posebne ljudsko-pravne odnose, ki so se začeli krhati šele po osvoboditvi in niso nikjer tako izraziti kakor na tem področju. Zelo zanimiv je tudi odnos soseske v posameznih zaselkih; izraža se posebno ob rojstvih, porokah, smrti in nesrečah in ima prednost celo pred sorodstvom. Druga zanimivost je domača obrt, ki je še danes zelo živa: v Zadlogu prevladuje izdelovanje grabelj, vil, kosišč in osolnikov, v Lomah izdelovanje pinj, škafov, brent in bretač, Kanji dol in Javornik pa imata neke in lesene žlice. Povsod se še uporablja primitivno orodje. Čeprav se povsod čuti gospodarska povezanost bolj na Vipavsko dolino kakor na Idrijo, pa kaže tip hiše na močan cerkljanski vpliv, verjetno zato, ker so semkaj prihajali od tam zidarji, iz Kminskega, kakor se izražajo domačini. Posebnost so še lanene jame, ki so v rabi še danes, čeprav bo imelo suknjarstvo večji pomen v okolici Godoviča, Bele in Čekovnika. Ohranjen je še spomin na močno rejo ovac, ki so jih pasli posebni pastirji in so imeli plašče iz ličja. Pozimi so gonili črede na pašo na Kras, celo tja do Devina.

Verski običaji in vražarstvo nimajo večjega pomena, pač pa je ohranjenih še precej spominov na ljudsko zdravstvo. Zelo živo je še pripovedništvo, kar bo moral obdelati pristojni inštitut. Dosedanje delo je pokazalo, da se bodo morali posamezni člani muzeja še večkrat vrniti v te kraje zaradi podrobnejše obdelave posameznih etnografskih zanimivosti.

Iz Črnega vrha je nato odšla ekipa na Vojško. Tudi tu je našla mnogo zanimivega etnografskega gradiva, ki pa ima zopet drugačen značaj že zaradi visoke nadmorske višine. Kljub temu, da je bila ta okolica med borbo požgana,

pa so člani zasledili še mnogo ostankov in predmetov domače kulture, ki bodo našli pot v naše muzeje.

Letošnje delo etnografov moramo imeti za začetek večjih in podrobnejših raziskav. Večjo pozornost pa bo treba posvetiti še mestu samemu, ki se je tudi svojstveno razvijalo skozi stoletja zaradi odrezanosti od ostalih krajev. Tu je bila obdelana samo rudarska hiša, vse drugo še čaka na naše etnografe. S. L.

POLITIČNE ORGANIZACIJE

ODKRIJE SPOMINSKE PLOŠČE NA VOJSKEM

Dne 20. septembra so odkrili na Vojskem na poslopju osnovne šole spominsko ploščo v spomin na partijsko šolo za Primorsko in Gorenjsko. Plošča ima vklesani tudi dve imeni tečajnikov, ki sta padla ob nemškem napadu na šolo 10. decembra 1943: Štefan Ferjančič in Štefan Zidanšek.

Proslavo je začel sekretar občinskega komiteja LMS tov. Franetič, slavnostni govor pa je imel naš pisatelj France Bevk, ki je najprej opisal težko borbo primorskega ljudstva za osvoboditev, nato pa je prešel na oris zgodovine partijske šole, ki je začela z delom 27. oktobra 1943. V redu so bili dokončani trije tečaji, četrtega pa so napadli Nemci, vendar je bila šola o napadu pravočasno obveščena in sta padli le dve žrtvi. Šola se je nato preselila v Gačnik, od tod na Sentviško goro in naposled v Cerkno, kjer pa tečajniki niso bili obveščeni o napadu in je padlo 48 žrtev. Nemci so namreč šolo neprestano zasledovali.

Za Francetom Bevkom je govoril tov. Franc Skok, organizacijski sekretar okrajnega odbora ZKJ. Najprej je orisal delovanje partijske mladine med borbo in po njej, nato je navedel gospodarske uspehe v naši državi in posebej v goriškem okraju, ki je imel leta 1956 9 milijard produkta, leta 1958 že 13 milijard, leta 1961 pa bo imel 20 milijard. Kritiziral pa je slabo udeležbo pri koprodukciji našega kmeta, ki je dosegla šele 9% obdelovalne površine, kar zaostaja za republiškim povprečjem.

Ploščo je nato prevzel v čuvanje krajevni odbor ZB.

Krasno vreme, kakršnega človek le redko doživi v tem poznem času, je privabilo na proslavo okoli tisoč ljudi iz idrijske občine. Prisotnih je bilo tudi nekaj tečajnikov nekdanje partijske šole, ki so bili deležni posebne pozornosti. Sodelovala sta tudi idrijska rudarska godba in gimnazijski pevski zbor. S. L.

TELESNA VZGOJA

DAJMO TELESNI VZGOJI V NAŠI OBČINI PRAVO MESTO

Idrijčani so znani daleč naokrog po svoji telesnovzgojni tradiciji. Njeni vneti telovadci, danes že sivi možje, so prispevali k temu, da se je govorilo o krepkih in postavnih idrijskih fantih od Beograda do Rima. Koliko lepih spominov, koliko zmag, pa tudi častnih porazov so prebili doma in na tujem v 60 letih. Sedim med njimi. Sosednjemu omizju mladih ljudi je prav-

kar prinesla četrti liter belega. Naši veterani so skromni, mislim, da so obsedeli ob prvem kozarcu. »Ja, takrat v Turinu pa smo jih!« pravi, poln zanosa, stari Karčnik. Koliko bogastvo življenja, zdravja in volje. Smeh ob sosednji mizi, napijevanje, žvenket kozarcev. Zamišljen, kot v sanjah poslušam glorio duševne revščine. Ozrem se. Globok vzdih pri naši mizi me predrami. Da, vzdih, ničesar drugega in ta vzdih je povedal več, kot more povedati katerikoli članek. Sram mej bilo pogleda, ki je očital praznino življenja tem mladim ljudem. Znajo živeti drugače? So bili kdaj v družbi smučarjev na beli poljani, so doživljali čustvo zmage nad gorskim očakom, so li kdaj občutili zadovoljstvo zmage za domače mesto? So se prepletala njihova čustva s šepetom narave ob tabornih ognjih? Vse to in še mnogo drugega smo dolžni dati mlademu človeku. Če mu tega ne damo, ga oropamo tistega najlepšega, zaradi česar živimo in kar naredi iz nas »ljudi«. Na to sem mislil in nič več se nisem oziral po omizjih.

Komuna nas vse bolj združuje v veliko družino. Težave in uspehe bomo občutili čedalje neposredneje. Mojemu sinu, hčeri, vajencu, delavcu, se bo in se mora pridružiti tudi skrb za naše hčere in sinove, ker bo s tem tudi mojemu bolje in lepše. In kar bo naši veliki družini koristilo, to bomo s skupnimi močmi lahko naredili in moramo narediti, ker tega ne more narediti brez nas še tako dober ObLO ali kakršen koli Svet.

Bo kdo rekel: »Glej ga, kako črno gleda na te stvari, saj ni tako hudo!« Pa pogledajmo!

V Idriji je 1200 šoloobveznih otrok, 300 predšolskih otrok, starih od 4 do 6 let, in okoli 300 članov TVD Partizan-Rudar.

Skozi edino telovadnico, ki niti tehnično, niti higienično ne ustreza, bi moralo tedensko 4800 telovadcev, sprejme pa jih ob 10-urni dnevni zasedbi tedensko le 900. Kot vidite, krije le peti del resničnih potreb. Idrija nadalje nima tekalnih steza, stadiona, bazena, nima urejenih zimskih smučišč in sankališč itd. Kup potreb, ob katerih se ustavljajo in si belijo glave odborniki, člani TVD in Sveta za telesno vzgojo.

Letos je bilo v zvezi z gradnjo športnih objektov veliko akcij v državnem in tudi republiškem merilu. Tudi v Idriji smo se lotili športnih objektov. Vendar, kjer je malo denarja, je tudi malo muzike, pravi pogovor in tako je bilo pri nas. S 3.400.000 dinarji so eni hoteli bazen, drugi stadion, tretji telovadnico, pa tudi za vse skupaj ni manjkalo glasov. Se nekaj takih sej, pa bi nam bil za letos sneg ohladil živce, preden bi se bili česa lotili. Končno smo spoznali, da želimo vsi nekaj, postavili smo tehnično komisijo za gradnjo športnih objektov pri Svetu za telesno vzgojo in ji poverili tehnično izvedbo del. Lotili smo se stadiona, ker s sredstvi, ki jih imamo, ostalih objektov ne bi naredili. Vendar športni delavci in naša tehnična komisija od ostalih, za nas tako potrebnih objektov ne odstopa in jih bomo v nekem določenem razdobju zgradili. Postavili smo si petletni prespektivni načrt gradenj. Navajam ga v glavnih obrisih, ker je razporeditev del v marsičem odvisna od republiške in okrajne pomoči. Letos bomo v grobem končali s stadionom, žičnico na Vojskem, skakalnico v Črnem vrhu, z zložljivo železno konstrukcijo bomo zavarovali ovinek nad Peklom na sankiški progi in uredili slačilnico ob letnem igrišču. Stadion naj bi odprli 25. maja 1960. To leto mislimo začeti tudi s telovadnico ali z bazenom — vse je odvisno od že omenjenega. Nadaljevali bomo z zavarovanjem sankiške proge. Vedeti

morate, da je proga s Kovačevega Rovta ena najlepših v Sloveniji, da se s podobno lahko postavi le Avstrija in da bo ureditev te proge za nas zelo velikega pomena. V naslednjih letih bomo končevali glavne objekte, ob njih pa urejali manjša igrišča, zelene pasove in ostale naprave, ki jih predvidevajo načrti.

To so načrti, ki jih začenjamo uresničevati. Tiho upamo, da nam bo priskočila republika na pomoč, vendar moramo računati predvsem na lastna sredstva.

Koliko laže bi bilo naši tehnični komisiji, če bi ji priskočila na pomoč podjetja, če bi lahko računala, da bo jutri 100 prostovoljcev ravnalo nasipe, da bodo v dveh dneh razprodani bloki po 10 dinarjev in podobno. Smešno, kako majhna žrtev in vendar, koliko jih je, ki so pripravljeni nanjo? Ali ni to naša skupna skrb? Ne čutite, da smo moralno dolžni vzgojiti zdravo in čvrsto mladino, dolžni smo ji dati tisto življenje, ki se ne kupuje z denarjem niti ne dobi s kozarcem v roki.

Primimo za delo in ustvarimo pogoje, da bo tudi v bodoče rasel zdrav, vesel in srečen rod v idrijski kotlini.

Bojan Križaj

Š A H

KRONIKA ŠAHOVSKEGA ŽIVLJENJA

V Idriji je delovalo samostojno Šahovsko društvo. Na zadnjem občnem zboru pa je bilo reorganizirano kot Šahovski klub v sklopu Telesnovzgojnega in športnega društva »Partizan-Rudar«, ki je imel svoj redni letni občni zbor 18. julija 1959. Glavni namen te reorganizacije je bila koncentracija vseh sil, ki delujejo na telesnovzgojnem področju, kar bi omogočilo tehničnim delavcem, da bi vse sile posvetili prave-mu delu, administrativni posli pa bi se zmanjšali.

Šahovsko življenje v našem mestu je bilo vedno najbolj razgibano na Primorskem, v letu 1958 pa je nekako opešalo. Zadnje prireditve pa kažejo ponovno izboljšanje.

Klub sedaj prireja od časa do časa brzopotezne turnirje: dne 2. septembra je bil članski turnir s 16 udeleženci. Prvo mesto sta si razdelila Viktor Crnobrnja in Ivan Suban, tretji pa je bil Silvij Knap. Dne 22. septembra je bil drugi tak turnir z 11 udeleženci. Zmagal je Ivan Suban, drugi je bil Tone Troha, tretji pa Drago Kanduč.

Dne 17. oktobra je bil turnir za pionirje, udeležilo se ga je samo 7 naših najmlajših šahistov. Zmagal je Joško Pirc.

Dne 25. oktobra so povabili v Idrijo našega državnega mladinskega prvaka Bruna Parma, ki je odigral simultanko z 28 šahisti iz Idrije in Cerkna. Sodelovali so večinoma mladi šahisti, zato pa je bil tudi rezultat komaj zadovoljiv za domačine. Bruno Parma je namreč pospravil 25 zmag in ni zgubil nobene partije, domačini Jan-ko Keše, Sandi Bizjak in Jože Vipavec pa so rešili 3 remije.

Sedaj je v teku turnir nekategornikov, le-ta služi za pripravo na prvenstvo kluba, ki naj bi letos zajelo čimveč šahistov.

Okrajno moštveno prvenstvo je bilo letos v Solkanu z udeležbo starih moštvev finalistov dne 26. aprila in nam ni prineslo posebnega uspeha, ker smo dosegli komaj III. mesto za Anshovim in Ajdovščino, za nami je ostalo Cerkno.

Mnogo lepši uspeh pa so letos dosegli naši pionirji, ki so se udeležili okrajnega moštvenega prvenstva v Solkanu 10. maja. Starejši pionirji so postali prvaki med petimi moštvii, pionirke prvakinje med tremi moštvii, mlajši pionirji pa so med petimi moštvii prišli na tretje mesto. Tako so naši najmlajši šahisti prinesli letos v Idrijo kar dva pokala in dvojce naših moštvev si je priborilo pravico za sodelovanje na republiškem turnirju v počastitev rojstnega dne maršala Tita. Turnir je bil v Ljubljani 17. maja. Tu so se srečali naši pionirji in pionirke z najboljšimi šahisti naše republike, zato smo bili s sedmim mestom, ki so ga dosegli eni in drugi, kar zadovoljni.

S. L.

FILATELIJA

OB 10-LETNICI NAŠEGA FILATELISTIČNEGA DRUŠTVA

Tiho in skromno, nekako odmaknjeno od široke publike, deluje v našem mestu Filatelistično društvo, ki obhaja letos desetletnico svojega obstoja. Njegovi veliki uspehi pa nas silijo, da mu v našem listu posvetimo nekaj vrstic.

Na iniciativo letos umrlega znanega filatelista in idrijskega rojaka Ferda Kobala je bil 27. julija 1949 postavljen tričlanski pripravljalni odbor, v katerem so bili Josip Pivk, sodniški uradnik, Srečko Logar, učitelj in Rafael Jereb, strokovni učitelj, ki so pripravili vse potrebno za ustanovni občni zbor Filatelističnega društva Idrija. Ustanovni občni zbor je bil 9. avgusta 1949 v poslopiju današnje gimnazije. Zbralo se je prvih 15 članov in 5 mladincev. To je bil prvi tovrstni občni zbor na Primorskem in eden prvih na Slovenskem, ker so delovala do tedaj v glavnem samo obnovljena filatelistična društva iz predvojne dobe. Tako je postalo naše društvo peta podružnica Filatelistične zveze Slovenije, ki je bila ustanovljena v Ljubljani 24. VII. 1949.

Zapisnik ustanovnega občnega zbora nam pove, da je bil za prvega predsednika izvoljen predmetni učitelj Vinko Vrščec, za tajnika učitelj Srečko Logar, za blagajnika strokovni učitelj Rafael Jereb, za knjižničarja skladiščnik Franc Habe, za gospodarja pa sodniški uradnik Josip Pivk. V nadzorni odbor so bili izvoljeni upravnik Obrtne šole Slavko Poljanšek, nameščenec Stanko Majnik in rudar Ivan Kogej, a v razsodišče nameščenec Franc Moravec, rudar Stanko Majnik in brivec Milan Poženel. Za povezavo z mladinskimi organizacijami je bil izvoljen rudar Jože Pirc.

Ko listamo danes po bogatem in lepo ohranjenem arhivu tega društva, opazimo, da je v teku let doživljalo velike spremembe v članstvu, posebno pa v odboru, pet članov pa zasledimo vsako leto med odborniki: tajnika Srečka Logarja, blagajnika Rafaela Jereba, knjižničarja Franca Habeta, sedanjega gospodarja Stanka Majnika in sedanjega poverjenika za mladino Josipa Pivka. Le-tem se je kmalu priključil kot stalni poverjenik za zamenjavo znamk še upokojenec Anton Treven in nato še večletni predsednik inž. Anton Jager. Ta skupina pomeni tudi danes jedro in gonilno silo upravnega odbora.

Za oceno dela in uspehov našega društva pa so najbolj merodajne diplome, ki si jih je pridobilo. To so nekake trofeje, s kakršnimi se ne more ponašati nobeno drugo društvo v naši

občini. Filatelistična zveza Slovenije je začela namreč leta 1951 razvrščati društva po njihovi dejavnosti, od leta 1954 pa je določala najboljše društvo, prvih pet pa pohvalila z diplomo.

Naši uspehi:

- leta 1951 četrto mesto;
- leta 1952 prvo mesto z Jakčevo sliko Idrije, za nagrado;
- leta 1953 drugo mesto z nagrado;
- leta 1954 pohvala;
- leta 1955 pohvala;
- leta 1956 pohvala;
- leta 1957 pohvala;
- leta 1958 pohvala.

Tu je še pohvalnica z zvezne razstave v Beogradu leta 1952 ter društvena bronasta medalja z iste razstave.

Vse to nam kaže, da se je naše društvo kmalu po ustanovitvi dvignilo med najboljše v Sloveniji in enkrat celo na prvo mesto. Ne moremo trditi, da bi bila društvena dejavnost v zadnjih letih popustila, le druga društva so naše prehi-

tela, ker so si ustvarila mnogo širša zaledja pri svojem delu ter ga raztegnila mnogo bolj v širino.

Se dva važna činitelja moramo omeniti: iz poročil odbornikov stalno stopa v ospredje težnja, da bi bila filatelija za člane ne samo prijetno razvedrilo, pač pa tudi nekaj poučnega in koristnega: poglobljala naj bi članstvo v vsebino znamke, ki mu mora povedati vse o državi, kateri pripada. Filatelija naj bo poučna in vzgojna, naj vzgaja čut za red in estetiko. Drugi činitelj pa je delo z mladino. Vsa poročila govorijo o tem, vsa pa tudi poudarjajo, da niso bili doseženi zadovoljivi uspehi. Na gimnaziji in na osnovni šoli je nekaj let deloval pionirski oziroma mladinski krožek, ki ga je vodil član odbora Josip Pivk, vendar je bilo njegovo delo večinoma sporadično in ni moglo v globino. Tu pa je tudi še danes rakova rana našega društva.

Danes šteje društvo 31 članov in 9 mladincev, skupaj 40 pripadnikov. To je za Idrijo premajhno število. Dobra organizacija in velika vitalnost pa sta nam zadostni porok, da bo društvo tudi v novem desetletju dosegalo prav tako lepe uspehe.

Srečko Logar

